

Olavstanken

Fascistisk retorikk rundt historie, nasjon og biologi

John Erlandsen

Masteroppgave i europeisk kultur

Veiledet av professor Anne Eriksen

UNIVERSITETET I OSLO

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Vår 2017

Olavstanken

Fascistisk retorikk rundt historie, nasjon og biologi

John Erlandsen

Copyright John Erlandsen

2017

Olavstanken. Fascistisk retorikk rundt historie, nasjon og biologi.

John Erlandsen

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Summary

This is a close reading of a text authored by an important ideologist in the Norwegian National Socialist party during the war. His name is Eyvind Mehle and the book is called *Olavstanken – fra stiklestad til stiklestad*. This thesis investigates his rhetoric in order to identify the ways in which Mehle uses history, gender and race to argue his case for national socialism. The book poses as an history book, but it is clearly more ideological than historical. The examples and metaphors illustrate how historical figures and customs can legitimate practices, racism and misogyny of National Socialism. Using this method, historical figures, events and customs are appropriated and adapted to his cause. The malleability of history is of ‘History’ is significant as Mehle manipulates its conception into a structure that fits his worldview. He claims ideological kinship with figures, such as Thor, the ‘god of thunder’ and the historical king Saint Olaf to his cause. ‘Such examples can be very flexible and adapted to nearly any cause with some imagination.

The rhetoric and language in the book is clearly gendered. Mehle spends some time attacking his enemies and, whenever he does, he describes them in feminine terms. ‘Hysteria’ is especially prominent in descriptions of his foes, both explicitly and by description of behaviour. The condition of hysteria is usually associated with female constitutions. Hysterical men and women stand in contrast with the masculine ideal Mehle holds for ‘real men’. These men are strong, calm, powerful and withstand heavy responsibilities, while protecting the family, the nation - and its history - out of a sense of duty.

Mehle also imposes anachronistic knowledge of fascist ideology and pseudo-sciences onto people living in the Viking era. He does so with examples of Viking era practices and situates modern ideas in history. Mehle speculates on a previous Norwegian invasion of India, which supposedly explains the similarities between deities like Indra, Zeus and Thor. Although there was research, especially linguistic, investigating a Indo-European connection, Mehle’s narrative is obviously fiction. Mehles argument is telling: it shows how little information he actually needs to reach quite spectacular conclusions.

In the end Mehles ideology is a quite ordinary strain of fascism. It has all the conventional ideas of fascism. It is anti-marxist, anti-capitalist, anti-liberalist, mysogenist, antisemitic, racist, anti-egalitarian, authoritarian and nationalistic. What is most significant about *Olavstanken* is the surprising way it communicates, exemplifies and argues those ideas.

Forord

Å skrive en masteroppgave er et krevende arbeid, en spesiell utfordring var det å komme tilbake fra utveksling i Nederland til det siste semesteret med oppgaveskriving så sent som i februar. Det krevde endel å omstille seg fra utveksling i Nederland til den norske hverdagen, som man så for seg kunne blitt litt grått, trist og ensom. Heldigvis ble ikke sånn, dette siste semesteret har vært preget av hjelp, gode innspill, hyggelig selskap og oppmuntrende ord av mange flotte mennesker som alle fortjener takk.

Først og fremst må jeg takke min veileder Anne Eriksen for all den tid og energi hun har lagt ned i å hjelpe meg. Det har nok krevd en god del tålmodighet å håndtere skriveprosessen min, som i starten må ha fremstått som ganske uoversiktlig. Det har også vært krevende å være idehistoriker og skrive kulturhistorie, en ting min veileder også måtte hjelpe meg med. Jeg ønsker også å takke Ellen Krefting og Christine Amadou for idehistoriske innspill om kvinner og menn. Terje Emberland som tok seg tid til å snakke med meg i oppstarten av prosjektet. Det har vært en viktig inspirasjonskilde å kunne delta på C-REX masterseminarene, jeg har fått masse gode tilbakemeldinger og innspill derfra. Det var et kjempeflott initiativ som Tore Bjørge og Anders Ravik Jupskås skal ha masse takk for.

Mine medstudenter har vært viktige støttespillere både akademisk og sosialt, spesielt ønsker jeg å takke Mari Rignes Gløttberget, Louise Steffensen, Victoria McIntyre, Aurora Jacobsen, Helene Kunz, Emilie Ruud, Henrik Ebenhart, Marit Ruge Bjerke, Anne-Therese de Ridder og Hæge Aasmundtveit for deres selskap og gode råd både på lesesalen og utenfor.

Jeg vil takke min gode venn Christian Johander tok seg masse tid til å hjelpe med korrektur og språkvask i innspurten noe jeg satt veldig pris. Jeg vil også takke ham gjenoppta et gammelt vennskap og ta meg så godt i mot når jeg flyttet til Oslo.

Til slutt ønsker jeg å takke Maiken Horn Bolset for all hjelp med oppgaven. Jeg føler meg privilegert som har en så talentfull forfatter som deg til å hjelpe meg. Ikke minst har jeg satt pris på ditt selskap som har gjort dette siste semesteret så veldig mye mer interessant og hyggelig enn det ville vært uten deg. Du er den beste personen jeg kjenner.

Innholdsfortegnelse

1. KAPITTEL 1: TEMA OG PROBLEMSTILLING	1
2. KILDEMATERIALE OG METODE.....	8
3. RETORIKK.....	11
3.1 INNLEDNINGEN – EN ORIENTERING I LANDSKAPET	12
3.2 HISTORISKE KJØNNSPERSPEKTIVER.....	18
3.3 DEN RELIGIØSE RETORIKKEN	23
3.4 DEN NASJONALE RETORIKKEN	26
4. EKSEMPEL.....	28
4.1 EKSEMPELET OLAV	30
4.2 EKSEMPELET TOR	34
4.3 VIKINGSKIKK OG EUGENIKK	39
4.4 DET MARXISTISKE MASSEMENNESKET.....	43
4.5 ARISKE FANTASIER.....	44
5. KONKLUSJON	46
5.2 STIKLESTAD OG NASJONALISME ETTER NS.	48
6. APPENDIX A.....	51
7. APPENDIX B.....	52

1. Kapittel 1: Tema og problemstilling

Det er ingen tvil om at nasjonalisme, fascisme, nazisme og andre former for ekstremisme er dagsaktuelle temaer. Ofte kan det være vanskelig å forstå sin egen samtid fordi man selv står midt oppe i den. Derfor kan den historiske avstanden som separerer oss fra hendelsene gi et mer distansert og overordnet perspektiv. Når man behandler historiske tekster, skriver man om mennesker som ikke lenger er blant oss, og heller ikke i stand til å forsvare seg og sine synspunkter, men når man skriver om et tema og en ideologi som skaper så mye menneskelig lidelse blir man likevel provosert og følelsesmessig engasjert i det man leser. Det er derfor etisk viktig at man gir en rettferdig fremstilling av hva forfatteren ønsker å fortelle oss, selv om man er dypt uenig i det som blir sagt. Kanskje kan man spørre seg om nazister og fascister fortjener en slik rettferdig behandling, fordi de selv ikke møtte sine motstandere med en slik velvillighet til forståelse, men med det motsatte: trusler, vold og død. Men hvis man ønsker å oppnå noen form for forståelse, er man nødt til å være en vennlig fortolker, en som legger godviljen til i sitt forsøk på å forstå hva forfatteren prøver å formidle. Det er helt nødvendig for all kommunikasjon at vi er velvillige fortolkere. Derfor må vi forsøke å forstå hva som blir sagt, men når vi først er sikre på at vi har forstått budskapet, så betyr ikke det at disse meningene ikke kan kritiseres. Slik kan vi være sikre på at vi kritiserer det som er kjernen i argumentet og at vi ikke snakker forbi hverandre. Det er åpenbart et viktig element i denne oppgaven å balansere mellom forståelse og kritikk. Disse to må ikke blandes sammen, og den ene ikke må ta overhånd over den andre.

Oppgaven er hovedsakelig en analyse av den første delen av boken *Olavstanken* forfattet av Eyvind Mehle og utgitt i 1944 på Blix forlag. Blix forlag var et lite nasjonalsosialistisk forlag som under krigen mer og mer fremsto som Nasjonal Samlings partiforlag¹. Eyvind Mehle var en journalist med en doktorgrad fra Tyskland² og han var en av fire direktører i NRK under krigen. Selv om alle de fire direktørene endte med å gå med

¹ Hans Fredrik Dahl og Eirin Hagen, *Norsk krigsleksikon 1940-45* ([Oslo]: Cappelen, 1995), 45.

² Hans Fredrik Dahl, *En fører blir til* (Oslo: Aschehoug, 1991), 277.

NS-merket på jakkeslaget, var det bare Mehle som var partiveteran³. Mehle var programdirektør sammen med Edvard Sylou-Creutz⁴ som ledet musikkavdelingen. Det var en viss rivalisering mellom dem, Sylou-Creutz avbrøt Mehles tale som ble holdt i sammenheng med at han var blitt programsjef. Talen var formanende og full av tyske standard-uttrykk og beveget patos hvor Mehle fremstilte seg selv som en slags åndelig veileder i nasjonalsosialisme. Det fulgte en rekke smålige krangler om relativt ubetydelige forhold mellom de to.⁵ Mehle var likevel den med mest makt og innflytelse. Han formulerte programpolitikken utad og stod innad som fører for NS-partigruppen ved NRK⁶. Dermed hadde han veldig stor innflytelse over propagandaen og ideologien som ble formidlet gjennom NRK. Mehle kom heller ikke overens med sin sjef Riksfullmektig Christie, som formelt var den øverste sjef for NRK, og var partiveteran.⁷ Christie hadde liten autoritet over sine egne direktører. Mehle anklaget Christie for å være frimurer. Det foregikk en kamp innad i NS mot frimurere, hovedsakelig ledet av en gruppe kalt Germaneren. Anklagene gikk på at frimurerbevegelsen var en undergravende kraft som truet NS og staten. Frimurerlosjene var allerede oppløst og deres virksomhet forbudt, men det var fortsatt spekulasjoner i om frimurnes lojalitet var til losjen og ikke til partiet⁸. Det var en systematisk konflikt mellom den klart tyskorienterte NSDAP-tilknyttede Mehle og den Quisling-begeistrede borgerlige jurist og frimurer Christie. Christie hadde gjentatte ganger forsøkt å kvitte seg med sine programdirektører for å kunne sette inn egne folk. Det ble en varig konflikt mellom Christie og Mehle, som antagelig satte Mehle i dårligste lyset. Det ble hevdet av noen NRK-ansatte at Mehle følte seg forfulgt og prøvde å demonstrere makt ved å veive med pistol eller true med sine mektige tyske kontakter. Det var ingen tvil hos enkelte NRK-ansatte at de stod overfor et nervetilfelle i utvikling⁹. Pinlige scener fortsatte å utspille seg i kringkastingens korridorer som følge av Mehles kampanje mot sin sjef. Til sist måtte Christie bringe ham for partiretten og resultatet ble at retten fant Mehles oppførsel sjikanøs og ærekrenkende, men han slapp

³ *En fører for fall* (Oslo: Aschehoug, 1992), 172.

⁴ *NRK i fred og krig: kringkastingen i Norge 1920-1945* (Oslo: Universitetsforlaget, 1991), 203.

⁵ Grete Berggrav, *Våpenløs kamp* ([Vollan]: Tell, 1945), 31-32.

⁶ Dahl, *NRK i fred og krig: kringkastingen i Norge 1920-1945*, 205.

⁷ *En fører for fall*, 364.

⁸ *En fører for fall*, 362-64.

⁹ Hans Fredrik Dahl og Marion Dybing, *"Dette er London": NRK i krig 1940-1945* ([Oslo]: Cappelen, 1999), 295.

likevel unna med en advarsel¹⁰. Mehle ble tildelt et professorat i presseforskning etter hvert som forholdene på Marienlyst ble umulige¹¹. Mehle er uten tvil en person utenom det vanlige, kanskje virket han til og med mentalt ustabil for mennesker som stod utenfor de interne NS-konfliktene. Et resultat av å være helt overbevist om en ideologi er at man blir kompromissløs. Ideologien overstyrer menneskelige forhold og hensyn, og det var nok noe av årsaken til alle konfliktene han hadde i NRK. Denne hensynsløsheten er også noe man finner igjen i boken hans: *Olavstanken*. Ideologien blinder og underkaster seg sitt subjekt som lar ideologien styre sitt liv, lar den bli livets overordnede mål og mening, og da må alle andre hensyn vike. Det kan kanskje virke pussig å skrive en masteroppgave om en person som på så mange måter fremstår som en fanatiker, men det er nettopp derfor han er interessant, på grunn av hans voldsomme overbevisning. Det er ofte slik at personer med en slik febrilsk overbevisning vil fremstå som gale for utenforstående. I Norge kjenner vi godt problematikken rundt det å avgjøre om terroristen Breivik var psykisk syk eller ikke. Etter et par runder med psykologer som endte med forskjellige konklusjoner, så noen at denne tilnærmingen alene viste seg å komme til kort. Forskere innen diverse fagfelt, som sosialantropologen Tore Bjørgo¹² og historiker Terje Emberland¹³ for å nevne et par, ble kalt inn for å vitne i saken. De konkluderte begge med at det i lys av hans verdensbilde, ikke var slik at uttalelsene hans var tegn på paranoide vrangforestillinger eller schizofreni, de var tvert om konsistente med hans ekstreme ideologi.

Det er ikke slik at ett historisk eksempel nødvendigvis vil gi oss innsikt i hvordan dagens ekstremister tenker, hva de legger vekt på, eller hvilke verdier de representerer. De argumenterer neppe på samme måte som historiske forfattere gjør. Alt har sin kontekst. En slik sammenligning går dessuten utover oppgavens grenser. Det denne analysen kan gjøre er ikke å gi oss definitive svar på hva ekstremisme er, men kanskje noen verktøy som kan brukes til å tenke med når det kommer til ekstremisme. Det er liten tvil om at mange av

¹⁰ Dahl, *En fører for fall*, 362-64.

¹¹ Ibid., 176.

¹² Dennis Ravndal Morten S. Hopperstad, Jarle Grivi Brenna, Eva-Therese Grøttum, "Professor: - Breivik er en over gjennomsnittet kompetent terrorist," Article, VG(2012), <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorangrepet-22-juli-rettssaken/professor-breivik-er-en-over-gjennomsnittet-kompetent-terrorist/a/10053976/>.

¹³ "Seniorforsker: Breivik er en fascist," VG(2012), <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorangrepet-22-juli-rettssaken/seniorforsker-breivik-er-en-fascist/a/10053959/>.

dagens ekstremister tar inspirasjon og ideer fra andre verdenskrig. Derfor kan det være interessant å kjenne det historiske elementet og den historiske bakgrunnen i en slik tankegang, både der det har likheter og der det argumenteres forskjellig. Å anta at alle som har nådd samme konklusjon har resonert på samme vis vil være feil, for veien til målet kan variere både i retorikk og innhold.

Det som interesserer meg og det som er problemstillingen i oppgaven, er på hvilken måte historien og historiske figurer brukes for å legitimere en ideologi. Da er det interessant å se hvilke deler av historien han legger vekt på, hvilke eksempler og retorikk han bruker, og hva han forteller med disse eksemplene og denne retorikken. Det er altså ikke bare innholdet, men også formen på det som blir sagt i *Olavstanken* som skal undersøkes. Man kan kanskje spørre seg hvorfor dette skulle være interessant når NS hadde relativt sett liten suksess i Norge, men dette er ikke en studie av hvilke markedsføringsstrategier som fungerer. Dette er en analyse av hvordan forfatterne kan gi mening til et verdenssyn som med rette må kunne kalles ekstremistisk, et syn de fleste vil finne etisk forkastelig og en ondskap som nesten helt ubegripelig. Selv om ikke NS klarte å overbevise mer enn en liten del av Norges befolkning, så klarte de i alle fall å overbevise seg selv. Det er god grunn til å tro at Mehle var veldig overbevist av det han selv sier.

Når man skal definere et fenomen er det ofte slik at man prøver å redusere det til et begrep som skal omfatte de mest generelle trekkene ved fenomenet. Ved første øyekast virker det enkelt å forstå den høyreekstreme ideologien som ofte kalles fascisme. Den presenterer seg i grove og primære bilder: En sjåvinistisk demagog som trekker opp et publikum, demoniserer en minoritet, en besettelse av et samfunn i forfall, ydmykelse, offermentalitet og en renhetskultur forsøkt realisert gjennom forløsende vold¹⁴. Det har likevel vist seg notorisk vanskelig å definere fascisme. Strategier for å definere fascismen som ideologi varierer. Fokuset har vært på forskjellige aspekter som nasjonalisme, rasisme, antisemittisme, kapitalismemotstand og kommunismehat til det å prøve å definere fascismen som en slags samfunnsmessig patologi, som et uunngåelig dialektisk resultat av opplysning¹⁵, eller en slags

¹⁴ Robert O. Paxton, "The Five Stages of Fascism," *The Journal of Modern History* 70, no. 1 (1998): 1.

¹⁵ Max Horkheimer, Lars Petter Storm Torjussen, og Theodor W. Adorno, *Opplysningens dialektikk : filosofiske fragmenter*, Dialektik der Aufklärung (Oslo: Spartacus, 2011), 100-04.

fare som ligger latent i moderniteten selv¹⁶. Paxton definerer fem faser i et slikt sykdomsforløp som kjennetegner overgangen fra demokrati til fascisme, og mener dette er den mest hensiktsmessige måten å forstå fascismen som et samfunnsproblem¹⁷. Dermed ender han opp med å definere moderne fascister som så fremmede og marginaliserte at de må anses som et uromoment fremfor gjentagelse av autentisk massebasert fascisme¹⁸. Paxtons definisjon er altså at fascisme er en politisk praksis som oppstod i sammenheng med massepolitikk og demokrati¹⁹. Sett i lys av en slik definisjon ville antagelig også Nasjonal Samling falt utenfor det som kunne kalles autentisk masse-basert fascisme, fordi den alltid var marginalisert og var helt avhengig av tysk okkupasjon for å komme til makten. Partiet fikk aldri noen stor oppslutning under valg, Under stortingsvalget i 1933 fikk de 2.2 % av stemmene og under stortingsvalget 1936 bare 1.8 %. I kommunevalgene i 1934 og 1937 fikk de henholdsvis 1.5 og 0.06 % av stemmene²⁰. Hans Fredrik Dahl forklarer i *Den Norske Nasjonalsosialismen* at årsakene til at NS aldri ble et stort parti var mange. Den dype kulturkrisen som preget Europa hadde ingen parallell i Norge. Norge hadde ikke tapt første verdenskrig, så det fantes ikke noe grunnlag for en nasjonal ydmykelse. Det norske demokratiet var mer gjennomgripende demokratisk enn mange andre europeiske land, uten tradisjon for adel og føydalisme. Det var også få minoritetsproblemer i Norge, og jødernes plass i samfunnet var allment akseptert, og de var ikke samlet i en spesielt synlig profesjon som kunne gi grunnlag for misunnelse. Det eksisterte heller ikke lenger en revolusjonær trussel fra venstre. Etter 1935, og på grunn av noen programendringer, kunne nesten alle se at Arbeiderpartiet ikke var noen trussel mot demokratiet. Nasjonal Samling kom derfor for sent til å sko seg på denne faren, som mange opplevde som reell før 1935. Det var heller ikke en så sterk spissing i snevre økonomiske interesser at partiene ikke klarte å samarbeide. Dermed ble ikke det politiske systemets troverdighet og dets krav til etterlevelse grunnleggende svekket. Det oppstod ingen autoritetskrise eller et maktvakuum som NS kunne benytte seg av.²¹ Det er blant annet denne norske konteksten som kan forklare hvorfor NS ikke lyktes i Norge. Det er selvsagt lokale forskjeller som gjorde at NS lyktes i større og mindre grad i

¹⁶ Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust* (Cambridge: Polity Press, 1989), 17.

¹⁷ Paxton, "The Five Stages of Fascism," 11.

¹⁸ Ibid., 3.

¹⁹ Ibid., 4.

²⁰ Hans Fredrik Dahl, Guri Hjeltnes, og Bernt Hagtvet, *Den norske nasjonalsosialismen : Nasjonal samling 1933-1945 i tekst og bilder* (Oslo: Pax, 2009), 128.

²¹ Ibid., 188.

forskjellige kommuner og distrikter i Norge²². NS har mange fellestrekk med fascisme og nazisme, men også geografiske særegenheter og omstendigheter med en temporær dimensjon. Derfor er det også litt underlig at den er såpass lik annen fascistisk tankegang som den er. Offisielt ble fascismen født 23. mars i Milano 1919. Den morgenen var det samlet over 100 mennesker av varierende bakgrunn og overbevisning. De var krigsveteraner, syndikalister, futurister, reportere og nysgjerrige som alle erklærte krig mot sosialisme fordi det stod i motsetning til nasjonalismen²³. En broket gjeng med forskjellige overbevisninger, ideologier og motivasjon for å delta på en slik samling og heller ikke helt ulikt den blandede gjengen som samlet seg i Oslo, i Cirkus Verdensteater 27. Mai 1927 som Emberland beskriver i boken *Da Fascismen kom til Norge*. Ikke bare ligner denne mangefasetterte gruppen av mennesker Emberland beskriver sine italienske meningsfeller, men også i det estetiske uttrykket og samt andre ideologiske ideer.²⁴ Mange av disse ideene skal jeg drøfte senere i oppgaven. Heldigvis er det ikke denne oppgavens hensikt å skape mening av begrepet fascisme, et av de mest omdiskuterte politiske begrepene i moderne tid. Debattene rundt den menneskelige tragedien som var andre verdenskrig og ideologien som førte til den, har forståelig nok rast siden den ble en virkelighet. En slik hendelse driver et menneskelig behov for å forstå hvorfor og hvordan noe slikt kunne hende, og slik bør og må det være. Likevel er det ikke dette jeg skal drøfte i min oppgave. Jeg skal nærmest gjøre det motsatte, nemlig å se på ett enkelt tilfelle av denne type ekstremisme. Ved å studere retorikken skal jeg vise at *Olavstanken* kan kobles opp mot relativt ordinære påstander om hva fascisme er, selv om dette ikke er åpenbart ved første øyekast.

Fascisme kan sees på som en form for ekstremisme. Ekstremisme kan bety en ytterliggående politisk retning som er vanskelig å definere, eller som selve ordet impliserer, at det dreier seg om noe uvanlig, utenfor det alminnelige. I Norge var fascismen begge disse tingene. Oppgavens mål er å gi innsikt i et tilfelle av ekstremisme som ligger utenfor det almenne, for siden å trekke paralleller til den mer generelle forståelsen av denne politiske ideologien. Dette skal jeg gjøre ved å nærlese boken *Olavstanken* skrevet av NS-ideologen Mehle. Samfunnsvitenskapelige studier av ekstremister vil muligens oftere være opptatt av å finne likheter mellom forskjellige former for ekstremisme, lage modeller og systemer som

²² Ibid., 134-38.

²³ Robert Paxton, *The Anatomy of Fascism*, (Penguin, 2011). Kindle. 142-48.

²⁴ Terje Emberland og Steffen Kverneland, *Da fascismen kom til Norge : den nasjonale legions vekt og fall, 1927-1928* (Oslo: Dreyers forl., 2015), 13-17.

kan brukes for å gjenkjenne ekstremisme og dermed forsøke å stanse potensielle voldshandlinger motivert av slik ekstremisme. Ulempen med å studere det generelle, det lovmessige og systemene, er at man kan overse det spesifikke til fordel for det generelle. Selve ekstremisten kan forsvinne hvis man leter etter den vanlige formen for ekstremisme. Det å generalisere er nettopp å fjerne alt det individuelle ved en person eller en ting, og plassere dem inn under bestemt kategori hvor de har visse trekk til felles med de andre medlemmene i gruppen. Dermed ender vi opp med en slags idealekstremisme som ikke beskriver noen former for ekstremisme veldig godt. Som Nietzsche uttrykker det:

Let us still give special consideration to the formation of concepts. Every word immediately becomes a concept, inasmuch as it is not intended to serve as a reminder of the unique and wholly individualized original experience to which it owes its birth, but must at the same time fit innumerable, more or less similar cases—which means, strictly speaking, never equal—in other words, a lot of unequal cases. Every concept originates through our equating what is unequal. No leaf ever wholly equals another, and the concept "leaf" is formed through an arbitrary abstraction from these individual differences, through forgetting the distinctions; and now it gives rise to the idea that in nature there might be something besides the leaves which would be "leaf"—some kind of original form after which all leaves have been woven, marked, copied, colored, curled, and painted, but by unskilled hands, so that no copy turned out to be a correct, reliable, and faithful image of the original form.²⁵

Dette bladet blir til et eksempel på sin art, og modell for alle andre. Det er noe fascinerende med bruk av eksempler, både med tanke på hvilke egenskaper man velger ut ved en art for å eksemplifisere noe slikt som en kategori eller art, men også hvordan noen eksempler er eksemplariske og til etterfølgelse. Det er noe ved tvetydigheten og dobbeltheten i eksempler. Eksempler kan være unike forbilder og gjenkjennelige enkelttilfeller, svært ofte er de begge deler²⁶. Slik spiller eksempler og generaliseringer osamt erfaringer vi gjør ut i fra dem, inn på selve språket vårt og vår verdensforståelse.

En kvalitativ humanistisk metode er å studere eksempler, og hvordan forfattere bruker dem for å danne sin verdensforståelse og formidle den til andre. Dette er et av temaene i denne oppgaven, hvordan og hvilke eksempler Mehle bruker. Eksempler er en vanlig måte å argumentere på selv i dag, også innen academia, vi lar ofte eksemplene fare forbi uten kritisk analyse. Det er derfor viktig å belyse at eksempelet tross alt er en like gammel retorisk figur som metaforen. Derfor finnes det både et retorikk-kapitel i oppgaven og et eksempelkapitel.

²⁵ Friedrich Nietzsche, "On Truth and Lie in an Extra-Moral Sense," (1873), http://oregonstate.edu/instruct/phl201/modules/Philosophers/Nietzsche/Truth_and_Lie_in_an_Extra-Moral_Sense.htm.

²⁶ Ellen Krefting Anne Eriksen, Anne Birgitte Rønning, *Eksempelets makt. Kjønn, representasjon og autoritet fra antikken til i dag* (Norway: Spartacus 2012), 13.

Eksempler er del av retorikken, men det er en del av retorikken som har blitt viktigere i moderne tid. Eksempelene får særbehandling innenfor den moderne formen for argumentasjon, derfor gir også jeg den det. Retorikken er en kommunikasjonsteori, og teorier blir ofte tenkt på som moderne eller postmoderne. De antikke tenkernes metoder blir ofte sett på som om de hører hjemme i antikken, et stabilt punkt i historien som moderne metoder har kjempet mot og overvunnet, men den antikke diskursen om diskurser er verken naiv eller en ubevegelig gresk statue hugget i stein som en død form man kan beundre på et museum for siden å glemme²⁷. Vi er alle retorikere, vi ønsker å overbevise andre med våre argumenter. Selv om vi ikke er trent i retorisk skrivekunst, så er mange av dens verktøy så inkorporert i vår dagligtale at vi ikke lenger tenker over dem. Deler av den er nærmest blitt naturalisert, derfor kan man analysere en tekst ved hjelp av retorikkens verktøy. Retorikken sier noe om hva det er passende å si ved spesielle anledninger. Noen ganger må man være formell, andre ganger mer poetisk. Det kommer an på anledningen, hvem man snakker til og hvem som snakker. Disse metaperspektivene gir innsikt i hva slags tekst forfatteren tenker seg at han skriver. Den retoriske analysen i min oppgave baserer seg mye på *Rhetorica ad Herennium*, et verk som tidligere ble kreditert Cicero, men det har senere vist seg å være av ukjent forfatterskap. Verket ble mye brukt i retorikkundervisningen i renessansen av humanistene. Teksten er relativt kort, klar, pedagogisk og behandler samtlige av retorikkens deler, som kanskje forklarer hvorfor det ble en av de viktigste lærebøkene i vestens historie²⁸. De historiske årsakene til at dette verket var populært, sammenfaller mye med min motivasjon til å bruke dette verket. Jeg også baserer meg på en ny-retorisk tekst av Kjeldsen som heter *Retorikk i vår tid*.

2. Kildemateriale og metode

Da jeg lette etter et spennende tema begynte jeg først å lese det som var tilgjengelige av det fascistiske månedlige tidsskriftet *Ragnarok* på nasjonalbiblioteket. *Ragnarok* har mange bidragsyttere og taler ikke med en enkelt stemme. Det er en kakofoni av og stemmer og var ikke akkurat det jeg lette etter. Deretter saumfarte det som fantes på nasjonalbiblioteket av

²⁷ Erik Gunderson, *Staging masculinity : the rhetoric of performance in the Roman world*, The body, in theory (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000), viii.

²⁸ Birger Bergh og Kurt Johannesson, *Romersk retorik : till Herennius* (Borås: SIFU, 1994), 4-5.

Nasjonal Samlings propaganda og politiske materiale. Der kom jeg over en brosjyre som fortalte om stevnene på Stiklestad som vekket min interesse. Senere i en samtale med Anne Eriksen kom vi fram til at dette kunne være et spennende tema. Min opprinnelige idé var å skrive en nymaterialistisk analyse av dette fenomenet, i min søken etter empirisk materiale om stevnet dukket boken *Olavstanken* opp. Opprinnelig så det ut til å være en gullgrube for kildemateriale relevant for å kunne skrive om stevnene på Stiklestad, men det var den egentlig ikke. *Olavstanken* består av tre deler og i andre del av boken blir stevnene beskrevet over 40 sider. Hensikten med boken er imidlertid å formidle en slags fascistisk ideologi, et verdenssyn og en forståelse eller fortolkning av historien. Det er et gjennomgående retorisk verk som søker å legitimere stevnene på Stiklestad historisk, NS sin tilknytning til stedet og helgenen St.Olav sin rolle i det hele. I *Olavstanken* legger også Mehle frem sin visjon for hva NS' ideologi bør være. Det er ikke ofte man kan få et slikt innblikk sinnet til en fascistisk ideolog som på disse 150 sidene. Dette er ikke et mylder av stemmer, men én enkeltstemme som får fritt leide til å utbasunere sin ideologi. Dermed flyttet jeg fokuset fra Stiklestadstevnet til dette verket *Olavstanken*. Jeg fant det fascinerende å få innblikk tankesettet til en glødende ideolog, og hans panegyriske lovprising av en appropriert helgen og konge som blir satt som en ledestjerne i hans fascistiske ideologi. Fordi jeg lenge tenkte at stevnene på Stiklestad ville være temaet for oppgaven så endte jeg opp med å skrive en masteroppgave i kulturhistorie, selv om min egen bakgrunn er fra idéhistorie. Selv om en nærlesing av *Olavstanken* like gjerne kunne vært gjort som en ren idéhistorie oppgave er jeg glad for at tilfeldighetene førte til at det ble en kulturhistorisk oppgave. Det tvang meg til å ta utfordringen med å bruke tverrfagligheten masterprogrammet i europeisk kultur åpner for. Det har vært utfordrende å skrive kulturhistorie for en idéhistoriker. det er et fagfelt jeg bare har innsikt fra gjennom det tverrfaglige masterprogrammet i europeisk kultur og utvekslingen til Utrecht Universitet hvor jeg fikk en intensiv innføring i kulturhistorie. Konsekvensen er at jeg har vært nødt til å utfordre meg selv og være åpen for flere perspektiver. Resultatet er at jeg har gjort oppdagelser jeg ville oversett.

Del en er forfattet av Mehle selv, mens del to og tre er sammensatt av diverse forskjellige skrifter av mange forfattere. Bokens første del tar for seg den historiske bakgrunnen for det som kalles olavstanken, og selvsagt også et forsøk på å formidle hva denne olavstanken er, noe han er nødt til å gjøre siden olavstanken er hans egen konstruksjon. Han er aldri eksplisitt på hva olavstanken innebærer, men bruker endel eksempler, bilder og

metaforer for å komme frem til en forståelse av hva denne tanken innebærer. Det er her han prøver å gi sin ideologi historisk dybde og forankring. Del to fastslår viktigheten av og delvis motivasjonen for Nasjonal Samlings Olsokfeiringen på Stiklestad, som ble en gjentagende årlig hendelse som del av et performativt rituale, men gir også en skildring av hvordan de viktigste feiringene foregikk. Feiringene av Olsok ble tidlig en del av NS propagandaprojekt allerede året etter partiet ble stiftet i 1933. Et av parti- og hovedsymbolene for NS er Solkorset, og det ble ofte referert til som Olavskorset av NS selv²⁹. Dette var et åpenbart forsøk på å knytte St. Olav til NS. Den siste delen handler mest om symbolikken rundt Stiklestad. Gjennom disse tre delene av boken fortelles det om Stiklestads fortid, nåtid og fremtid i løs kronologisk rekkefølge helt frem til det sagnomsuste ragnarok. Det blir trukket eksempler trekkes inn fra sagaer og gudedikt for å forklare situasjoner samtidens Norge. Det fortelles om en evig sannhet som kan trekkes tilbake til sivilisasjonens vugge og som vil bestå i overskuelig fremtid. Det som finnes av historiske påstander i boken må nok tas med en klype salt, det er ikke alt av historisk informasjon som er spesielt nøyaktig. Min hensikt med oppgaven er imidlertid ikke å bedrive med det Mehle i boken kaller hysterisk kildekritikk, ikke engang helt ordinær kildekritikk. Jeg er ikke interessert i om teksten har korrekte faktaopplysninger. Det er derimot hvordan han bruker disse påstandene til å argumentere for sin sak, om det er sant eller ikke blir derfor en ganske irrelevant for denne oppgaven.

Jeg var fra starten bevisst på at kjønnsperspektivet måtte med i analysen av denne teksten. I mitt tidligere arbeid med fascistiske tekster var det åpenbart at dette var en særdeles maskulin kultur, som ikke bare manifesterte seg gjennom sine maskuline idealer, men også i det nærmest totale fraværet av kvinner. Dette var en annen tid, med et annet kvinnesyn en det vi har i dag. Å gjøre en komparativ analyse av kjønnsroller i fascistiske miljøer mot resten av samtiden, hvor mye de fraværende kvinnene skyldes rene historiske tendenser og hvor mye de skyldes fascisme, skal jeg ikke gå nærmere inn på. Jeg tror likevel det vil bli synlig i rent ideologiske poenger gjort i teksten, at det verdensbildet som presenteres er en manns verden, hvor kvinners rolle og de verdene hun representerer må underordnes mannens autoritet. Det er ganske enkelt en kjønnet retorikk. Dette var tross alt en tid hvor kvinner var på fremmarsj i samfunnet, de fikk politiske rettigheter, og de fikk stemmerett og begynte å ta politiske verv.

²⁹ Hans Fredrik Dahl og Eirin Hagen, *Norsk krigsleksikon 1940-45* ([Oslo]: Cappelen, 1995), 390.

Kvinner er veldig lite nevnt i denne teksten, men når Mehle kritiserer sine motstandere så bruker han ord som ofte er som tradisjonelt er blitt brukt om kvinner. Det som opprinnelige var tenkt som en liten kommentar, og en ganske åpenbar kommentar om at biologiske determinister ikke bare har tanker om rase og stand, men også om kjønn, endte opp med å få mye mer plass enn hva jeg først forestilte meg. Etterhvert som brikkene falt på plass ble det et av hovedtemaene i oppgaven.

Olavstanken bærer preg av å være publisert på slutten av krigen, i en tid da nederlaget syntes å true på horisonten. St.Olav blir sett på som både en kristus-skikkelse, en frelser og fører som dør for sin sak og ved martyrdøden vinner en evig seier. Slik fremstilles også NS' egen kamp i *Olavstanken*. For det er lite som passer bedre for den tapende part enn en historie om en martyr som bærer ideologien videre inn i evigheten.

3. Retorikk

Retorikken har siden fagets fødsel blitt møtt med skepsis. Allerede i antikken beskylder Platon sofistene for å bruke retorikkens overbevisende kraft til å skape forvirring og vrangforestillinger. Han fremstiller dem og retorikken som en slags fiende av sannhet³⁰. Det sanne eksisterer i Platons idéverden, et idealistisk bilde av kunnskap som trues av relativistiske perspektiver. Målet med språket og filosofien er å komme så nær disse idealene i idéverden som mulig. Debatten mellom relativistene og idealistene har foregått siden den gang. Mitt perspektiv i denne oppgaven er at alt språk er retorisk. Språket og argumentene vi skaper med det, kommer alltid fra et perspektiv og vi bruker ulike strategier for å formidle vårt budskap. Jørgen Fafner skriver at retorikken er en fremstillingsfilosofi. Det er en filosofisk gjennomtenking av det som må gå forut for selve veltalenheten, en forutsetning for veltalenhet³¹. Det finnes selvfølgelig fakta, men faktaopplysninger alene forteller oss lite, det er først når de settes i en sammenheng at de skaper mening, og da har man plutselig et narrativ. Denne oppgaven har ikke til hensikt å vise at det er noe inherent ondt i retorikken, eller at bruken av et spesielt retorisk språk fra Nasjonalsosialistenes side er del av et

³⁰ Plato og Terence Irwin, *Gorgias*, Clarendon Plato series (Oxford: Clarendon Press, 1979), 52-55.

³¹ Jens Kjeldsen, *Retorikk i vår tid : en innføring i moderne retorisk teori*, Foreløpig utg. utg. (Oslo: Spartacus, 2004), 23.

ondsinnset tankesett som må bekjempes. Retorikk er kun et verktøy, men et verktøy som kan misbrukes. På samme måte som man kan bruke en hammer til å bygge et hus, kan man også bruke den til å slå noen i hodet. På samme måte som man bruker retorikken til å skape argumenter, kan man også bruke den til å analysere argumenter. Retorikken er interessant fordi den ser på både form og innhold, noe som gir analysen et ekstra lag i forhold til om man bare skulle sett på innholdet. Hensikten er å finne ut av hvilke midler forfatteren tar i bruk for å overbevise sitt publikum, for å vinne dem over eller inspirere dem til videre innsats. Når vi argumenterer gjør vi i grunn mye av det samme som det de gamle grekerne gjorde, vi appellerer til følelser og fornuft, med metaforer og eksempler. Det er noe tilsynelatende visuelt over disse eksemplene i *Olavstanken*, de skaper tankefigurer og bilder på noe av den samme måten metaforer gjør det. Metaforer krever innsikt i en type symbolikk som kan gi mening til metaforen, det gjør ikke eksempler. De virker mer uskyldige samtidig som de gir inntrykk av å være referanser til den virkelige verden. Det er vanskelig å tro at språk er en uskyldig og transparent måte å referere til verden etter De Man, Derrida og Foucault, men å forsøke å fjerne troen på språket som noe som er avhengig av virkeligheten, vil være like naivt. Diskursive praksiser er sosiale praksiser. Språket vårt former alltid sin egen skygge, utsiden av diskursen³². Dermed blir ikke det eneste målet å finne ut av hva retorikken og språket i *Olavstanken* sier, men også hva det skjuler og impliserer.

3.1 Innledningen – en orientering i landskapet

Innledningen i et verk spiller en viktig rolle innen retorikken og hensikten med den er å gjøre leserne oppmerksomme, mottagelige og vennligsinnede. Forfatteren bruker innledningen til å orientere oss i det tematiske landskapet vi skal begi oss ut i. Det må redegjøres for hva som skal sies, argumenteres for hvorfor det som sies er viktig, og forfatteren må overbevise publikum om hvorfor han er den rette personen til å gjøre dette. Det greske ordet *topos* betyr både et sted og et argument³³, og stedet Mehle vil ha oss med til er Stiklestad, både geografisk og retorisk. Mehle introduserer oss for seg selv og hva *Olavstanken* er, og setter scenen for resten av verket. Jeg bruker den første halvdel av dette kapittelet på den to sider

³² John D. Lyons, *Exemplum : the rhetoric of example in early modern France and Italy* (Princeton, N.J: Princeton University Press, 1989).

³³ Aristoteles og Tormod Eide, *Retorikk* (Oslo: Vidarforl., 2006), 33.

lange innledningen i *Olavstanken*, fordi den er avslørende på så mange måter. Den andre halvdel av retorikkapittelet er tematisk og tar for seg kjønns-, religions- og nasjonsretorikk.

I *Rhetorica ad Herennium* (RaH) defineres fire forskjellige type saker som hver har sin tilhørende argumentasjonsstrategi som skal utgjøre innledningen: Det respektable, som forsvarer en helt eller rakker ned på en skurk; Vanhedrende, som angriper noe respektabelt eller forsvarer noe anstøtelig; Det uklare som er begge deler eller det trivielle som bare er en triviell sak³⁴. I *Olavstanken* er det ganske tydelig at Mehle mener å skrive om det respektable. Ikke bare forsvarer han sine helter, spesielt St. Olav, men det er også et verk som peker ut en fiende i form av marxistene, som han stadig angriper. Begge deler faller dermed under respektable saker. RaH sier at når man skal argumentere for en sak man mener er respektabel, så trenger man ikke nærme seg emnet forsiktig, man kan gå høyt ut. Hovedfokuset bør være å fange oppmerksomheten til leseren. Det gjør man på fire forskjellige måter som alle er knyttet til hver sin kategori, en selv, sin motstander, leseren og til slutt saken. Strategien er å forsikre leseren om at forfatterens intensjoner er ærlige, vise at motstandernes oppførsel er forkastelig, rose leseren og til slutt tale om sin egen sak i storslåtte ord og snakke nedsettende om sin motstanders sak³⁵. Vi finner alle disse elementene i innledningen, hvor Mehle går ut, som den gamle retorikeren anbefaler, i høy Ciceroansk stil. En sikker måte å fange oppmerksomheten til noen på i henhold til RaH, er ved å forespeile at man skal tale om en sak som er viktig for samfunnet. Mehle gjør nettopp dette. I en av de sterkeste metaforene i innledningen står det at boken er skrevet i ”noen blodige, smussbefengte, heroiske måneder, da våpenmakt fra fire verdensdeler søker mot den femte verdensdels hjerte. I dette truede Europa hører Nordmennene heime”³⁶. Bildet som tegnes er et Europa under angrep, med fremmede styrker som avanserer mot og truer Europas hjerte, Tyskland. Hjertet er ikke bare en metafor for Tyskland, men hjertet er også et symbol på den livgivende kraften. Hjertet som et bilde er kjent som en av de viktigste forutsetningene for å opprettholde livet. Dette skjer i samspill med blodet, som også er nevnt i sitatet, som allerede er spilt. Hjertet er ikke bare et sentrum for livskrefter, men også et symbol for mot, vilje, følelser, kunnskap og moral. Implikasjonen blir dermed at, hvis Tysklands kamp skulle gå tapt og Europas hjerte

³⁴ Birger Bergh og Kurt Johannesson, *Romersk retorik : till Herennius* (Borås: SIFU, 1994), 18.

³⁵ Ibid., 19-20.

³⁶ Eyvind Mehle, Torbjørn Eggen, og Torleif Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad* (Oslo: Centralforl., 1944), 9.

ikke bare blir truet, men skulle bli spiddet av en amerikansk eller sovjetisk bajonett, så vil disse verdiene dø med sammen med Tysklands fall. Det er et Europa dekket i blod og gjørme i sin heroiske kamp for livet som beskrives, og det angår nordmenn fordi de er del av dette Europa. Det er tydelig at det er bilde av en akutt trussel på liv og død forfatteren mener han står overfor. Ord som ”skiftende tider”, ”tidsskille” og ”Ragnarok” blir brukt i kontrast med ”et halvt tusen år og mer”, ”evighetspreg”, ”tidløs” og lignende metaforer som beskriver kontrastene mellom det evige og det umiddelbare veiskille forfatteren står overfor. Valgene som tas i dette øyeblikket vil ha konsekvenser inn i evigheten. Ikke minst dukker det opp en metafor: ”da historien har kastet kappen og vist oss sitt sverd og timeglass, må enhver yte det han kan.”³⁷ Denne metaforen skal demonstrere at det er et historisk veiskille med historiske konsekvenser. Det å kaste kappen og vise noen sitt sverd antar jeg er en oppfordring til kamp eller duell, men i et slikt bilde hører ikke timeglasset naturlig hjemme, men er med for å symbolisere tiden. Et vanlig bilde på historien er Clio, historiens muse eller skytsgudinne, hvis attributt er en bokrull³⁸. Billedlige representasjoner av historien er ofte slike kvinner som nedtegner hendelser, gjerne sammen med en slags representasjon av tiden³⁹. Hos Mehle finner vi en helt annen historie. Det er ikke en nøysom kvinne som samvittighetsfullt noterer ned hendelser, men nærmest en slags krigsgud som oppfordrer til duell og truer fremtiden med et timeglass som alltid er i ferd med å renne ut. Dette er en personifisering av historien som ønsker et ord med i laget når det kommer til fremtiden. Dette bringer oss til nostalgien. Det virker kanskje pussig at en følelse som først ble brukt til å beskrive sykkelig lengsel etter sitt hjem, en sykdom som først og fremst rammet unge menn i militærtjeneste⁴⁰ skal handle om fremtiden. Hjemmet behøver ikke bare bety et land, en bygd eller et hus. Det kan også bety vaner, følelser, stemninger, opplevelser og minner. Hjemmet er et intensivt symbolmettet og følelsesmessig ladet begrep. Det berører nesten alltid spørsmål om identitet, felleskap og tilhørighet. Å finne hjem er å finne sin identitet. Det kan representere en lengten etter paradiset, en utopisk drøm eller et tapt barndomslandskap⁴¹. I bred forstand er nostalgi et opprør mot den moderne forestillingen om tid, forestillingen om historie og fremskritt. Nostalgikeren forsøker å utslette historien og gjøre det om til en privat eller kollektiv

³⁷ Ibid., 10.

³⁸ Olaf Kortner, Preben Munthe, og Egil Tvettersås, *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon* (Oslo: Kunnskapsforl., 1980), 99.

³⁹ Cesare Ripa, *iconologia*, 38

⁴⁰ Karin Johannisson, *Nostalgia : en känslas historia*, Bonnier essä (Stockholm: Bonnier, 2001), 7.

⁴¹ Ibid., 31-32.

mytologi. Han ønsker å besøke tid som man gjør med rom, og han nekter å overgi seg til tidens irreversibilitet som plager den menneskelige tilværelse⁴². Fordi nostalgikeren er avhengig av å stå et sted utenfor det historiske hjemmet, oppstår nostalgien samtidig med modernitetens historiesyn⁴³. Dette synet eksisterer parallelt med den, ikke i opposisjon til den. Modernitetens lineære fremskrittstro, som først tilhørte vitenskapen, ble et mål på objektiv tid⁴⁴. Begrephistorikeren Reinhart Koselleck bruker begrepene erfaringsrom og forventningshorisont for å beskrive vårt forhold til fortid og fremtid. Han sier at disse glir fra hverandre, og konsekvensen er at man ikke kan bruke fortiden til å prognostikere fremtiden⁴⁵. Fremskrittet fjernet oss fra fortiden og gjorde historien til et fremmed land hvor alt er annerledes⁴⁶. Nostalgikerens fantasier om fortiden er bestemt av nåtidens behov for å ha en direkte påvirkning på fremtiden. Fremtidens forventninger tvinger frem en nødvendighet for nostalgiske fortellinger. Til forskjell fra melankolien som begrenser seg til den individuelle bevisstheten, så handler nostalgien om forholdet mellom individuelle skjebner og grupper eller land, mellom personlige og kollektive minner⁴⁷. Post-modernisten Baudrillard forteller at grensene mellom forestilling og virkelighet viskes ut av nostalgien, man har nådd et punkt hvor all relasjon oppheves, nostalgien er sin egen realitet, et simulacrum.

when the real is no longer what it was, nostalgia assumes its full meaning. There is a plethora of myths of origin and of signs of reality – A plethora of truth, of secondary objectivity, and authenticity. Escalation for the true, the lived experience, resurrection of the figurative where object and substance have disappeared. Panic stricken production of the real and of the referential, parallel to and greater than the panic of material production: This is how simulation appears in the phase that concerns us—a strategy of the real, of the neoreal and the hyperreal that everywhere is a double of a strategy of deterrence⁴⁸

Det er altså fordi nostalgien oppstår i rommet eller erfaringen mellom det stedet man er og stedet man lengter til, at både det tenkte hjemmet og ens egen realitet må underordne seg den nostalgiske erfaringen. Begge steder eller tider blir ytterpunkter som skal danne et slags kompromiss mellom de to, som derfor også er løsrevet fra begge. Fordi man vet man ikke kan vinne tilbake det tapte, må nostalgien produsere en ny virkelighet i fremtiden som aldri

⁴² Svetlana Boym, *The future of nostalgia* (New York: Basic Books, 2001), XV.

⁴³ Ibid., xvi.

⁴⁴ Ibid., 10.

⁴⁵ Reinhart Koselleck, *Futures past : on the semantics of historical time*, *Vergangene Zukunft* (New York: Columbia University Press, 2004), 266-69.

⁴⁶ David Lowenthal, *The past is a foreign country* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 4.

⁴⁷ Boym, *The future of nostalgia*, XV-XVI.

⁴⁸ Jean Baudrillard, *Simulacra and simulation*, *Simulacres et simulation* (Ann Arbor, Mich: University of Michigan Press, 1994), 6-7.

har eksistert i fortiden, men med historien som ideal og rettesnor. Nostalgien spiller oss dermed et puss med dets fundamentale ambivalens, som handler om å repetere det urepeterbare, om å materialisere det immaterielle⁴⁹.

Det er en radikal historieforståelse som gir mottagerne inntrykk av at det er noe fundamentalt galt med veien historien går. Ofte ser mange tilbake på en gullalder, en nedgangstid, for så å drømme om en ønsket fremtid. Noen av de mest innflytelsesrike historiske modellene basert på dette synet er den protestantiske kritikken av pavedømmet og renesanshumanistenes fordømmelse av middelalderen og lovprising av antikken⁵⁰. Metaforen om historien brukes også til å forsterke bildet om en kamp på liv og død. I tillegg til de tidligere nevnte metaforene, finnes det en masse andre ord og bilder, på disse to første sidene, som har med livet å gjøre: liv, livslinjen, livskår, livslovene, ”rett eller mangel på rett til å leve videre som nasjon” og ”med vårt folks bankende pulsslag i hånden som fører pennen, skal historie skrives”. Mehle bruker det han mener er det akutte og blodige alvoret i situasjonen som begrunnelse for at en person ”som ikke har hørt til faghistorikernes krets” likevel kan ta på seg oppgaven med å skrive et historisk verk. Det er altså en slags *Causa disendi*, en innledning som forteller at man er blitt invitert av noen til å holde en tale. I dette tilfellet er det skjebnen, historien eller nødvendigheten som har påkalt Mehle til å skrive. I nyretorisk forstand kan vi si at det er en passende respons på den retoriske situasjonen. En person som skaper retorikk gjør det fordi han synes situasjonen krever det⁵¹. En ekstraordinær situasjon krever en ekstraordinær respons. Taleren har høyere grad av handlefrihet enn hva man gjerne tror. Derfor kan det diskuteres om det er situasjonen som krever responsen, eller om det er taleren som skaper situasjonen. Det påtrengende problemet og de retoriske vilkårene setter visse rammer for problemet, men det er taleren som definerer problemet innenfor disse rammene⁵². Dette er en måte å bygge seg troverdighet eller ethos på, det at man ikke har valgt denne rollen selv. Det er ikke av eget overmøt eller for stor tiltro til egne evner at Mehle mener han kan opptre som historiker, men pliktfølelsen, som nærmest med nødvendighet tvinger ham til å gjøre dette. Dette impliserer at han er type person som ikke sier nei til utfordringer, uansett for hvor store de måtte være. Å beskrive størrelsen på det

⁴⁹ Boym, *The future of nostalgia*, XV-XVII.

⁵⁰ Jorunn Sem Fure og Terje Emberland, *Jakten på Germania : fra nordensvermeri til SS-arkeologi* (Oslo: Humanist, 2009), 11-12.

⁵¹ Kjeldsen, *Retorikk i vår tid : en innføring i moderne retorisk teori*, 88.

⁵² *Ibid.*, 92.

påtrengende problemet, er noe Mehle har brukt mye tid på i innledningen. Det handler ikke bare om liv og død, for slaget vil også ha evige konsekvenser for størrelser som ”det norske folk” og ”historien”. Han fremstiller seg dermed som slags bibelsk David som står overfor Goliat, og med en lignende overbevisning om at han har rett. Han har Gud eller skjebnen på sin side og begir seg ut på det tilsynelatende umulige oppdraget.

Mehle forteller oss at dette ikke er et stridsskrift, fordi tenkemåten som er beskrevet i teksten vil være ”naturlig for alle nasjonalbevisste nordmenn”⁵³. Det dreier seg om en ideolog som taler til sine trofaste følgere slik presten taler til koret. Mehle henvender seg til sine lesere med en oppfordring til hvordan man skal lese teksten, og denne oppfordringen blir gjentatt og forklart flere ganger: Man må ikke være altfor kritisk verken til kildene eller forfatterens budskap⁵⁴. At dette ikke er et stridsskrift, er likevel en pussig påstand når Mehle velger å bruke alle disse metaforene om strid, kamp og akutte trusler mot metaforiske hjerter. Årsaken til dette skiftet er nok ganske enkelt fordi han skifter fra sak til en beskrivelse av publikum. Han kjenner den norske situasjonen godt nok til å vite at han ikke vil bli lest av sine kritikere og motstandere. Det er også derfor han kan gå ut så sikkert i høy stil, med det som på den tiden var veldig kontroversielle meninger, og samtidig mene at man ikke maner til strid. Retorikken om leseren impliserer at hvis man forstår budskapet, er det med å karakterisere deg som person. Hvis du forstår, er du en trofast følger, en naturlig nasjonalbevisst nordmann. Det følger altså at de som ikke forstår, ikke er nasjonalbevisste nordmenn og dermed ikke spesielt gode personer, eller i det minste ikke gode nordmenn.

I innledningen til *Olavstanken* er angrepet på hans motstandere forholdsvis mildt. Han begynner med å angripe deres sak, ved å vise at de angriper en norsk arv. Han forteller at man ikke kan ha ”ringeakt for eget opphav og rase”, ”mangel på fortid” og ”ikke hån mot livslovene”. Mehles tekst forteller at de gamle historikerne visste dette, og her tenker han kanskje på alle fra Snorre til historikeren og nasjonsbyggeren P.A. Munch. Han mener at dette er noe som vitenskapsmenn med en materialistisk historieoppfatning forneker, og som de prøver å forandre. Angrepet er på så måte indirekte og ville kanskje ikke helt oppfylt det antikke kravet om å angripe sine motstandere, men slike angrep mangler det ikke på senere i teksten.

⁵³ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 10.

⁵⁴ Ibid., 10,60,61.

Mehle avslutter innledningen med en metafor for å beskrive hva som står på spill i vår forståelse av historien: ”Alle ilder brenner ned, men ulykke blir det først når selve ilden går tapt”⁵⁵. Ilden er assosiert med lys, varme, energi, vitalitet. Den er forbipasserende og fortærer sitt subjekt eller materie, men den er også evig og uforanderlig. En flamme i dag er unik, men også lik gårsdagens i sitt vesen. Allerede i denne metaforen ligger det et budskap om død og gjenfødelse, og en naturbestemt orden av tap og seier i en evig syklus: Et gjennomgående tema i *Olavstanken*.

3.2 Historiske kjønnsperspektiver

Mehle har gjort seg visse refleksjoner om hva som er den rette måten å skrive historie på. Den mandige medopplevelsen som Snorre formidler historien med, representerer en indre og levende sannhet, som han mener er passende for en historiker. Mehle beundrer også P.A. Munchs nasjonsbyggende historieskriving og han blir avbildet i boken med en undertekst som fastslår Munch og Sars som Norges to store historikere som var i stand til å se sammenheng og folkets rasemessige egenart. Dette er en type historieskrivning som Mehle mener man kan bygge videre på⁵⁶. Sars behandling av bønder i verket *Utsikt over den norske historie* beskrives som mektig og evighetspreget. Mehle forteller at argumentene har tyngde, og dette resulterer i en fruktbar lære som binder folkets historie sammen⁵⁷. Det at argumenter har tyngde er ikke en uvanlig metafor, men jeg vil påstå at det må kunne sies å ligge tilsynelatende maskuline idealer bak denne språkbruken, spesielt i sammenheng med at verket beskrives som mektig, det er altså et slags bilde av en stor og sterk mann som tegnes opp. Autoritet følger naturlig med en stor, tung og sterk mann i tradisjonelle oppfatninger om kjønn. Andre deler av Sars historieskriving er han ikke spesielt begeistret for. Han påpeker at Sars argumenter for demokratiet er med på å skape vrangforestillinger, og hans påstand er at Sars påvirket debatten i retning demokrati og beskyldes derfor for å være politisk motivert, og at han dermed skriver politikk og ikke historie. Det fremstår som en litt påfallende kommentar fra en forfatter av en så åpenbart politisk eller ideologisk motivert historiebok.

⁵⁵ Ibid., 10.

⁵⁶ Ibid., 59.

⁵⁷ Ibid., 122.

Hvis ikke det er tydelig at de godkjente måtene å skrive historie på er mandige, så blir det tydeligere når de står i kontrast til den kritikken av mye av den moderne materialistiske metoden og spesielt kildekritikken som blir referert til som ”nesten hysterisk”⁵⁸, lærd hysteri, vitenskapelig sport⁵⁹, bleik bedreviten⁶⁰, og vitenskapelig sensasjonsøkende moteretning⁶¹.

Hysteri er mer enn noen diagnose inkarnasjonen av det kvinnelige, selve navnet er hentet fra det greske Hysteria som betyr livmor. Hysteriets gullalder var mellom 1870 og til første verdenskrig og skulle spille en sentral rolle i definisjonen av kvinnelighet og kvinnelig seksualitet. På 1900-tallet hadde begrepet hysterisk rukket å bli en stereotypi for det kvinnelige, kjennetegnet av utagering av følelser i sine mest dramatiske former. Store og skremmende repertoarer av utagering, plutselige utbrudd, besvimelser, kvælningssanfall, snøfting, latter, kramper og lammelser og de hurtige skiftningene mellom dem ble forbundet med de mest ekstreme utslag av emosjonalitet og kvinners labilitet og lunefulle natur. Hysterikerens svakhet for koketteri og spill med sykdommen ble holdt frem som karakteristisk. Hysteri ble også anklaget for å blottstille det mest negative i den kvinnelige karakter som for eksempel overdreven følsomhet, hensynsløs egoisme, løgnaktighet og tilgjorthet, evnen til forstillelse og tilbøyelighet til intriger. Hysterikeren kunne også utvise nesten overnaturlige fysiske krefter. Selv en sart kvinne kan utvise en muskelkraft som det trengs fire eller fem personer for å kontrollere⁶². Den overnaturlige styrken i hysteriet kan kanskje være en delforklaring på hvordan en person som Nansen, etter Mehles utsagn, kunne bli ”henført” av denne nye måten å skrive historie på. Styrke er igjen noe man forbinder med maskulinitet, men i dette tilfellet handler det ikke om naturlig styrke, dermed er det noe unaturlig over den.

Selv Fridjof Nansen, så norsk i sitt sinn som han alltid var og så positiv, et øyeblikk lot seg rive med av denne glitrende negative vitenskapen som var preget av en i alle deler fremmed rases spaltede holdning til livet, vitner om styrken i strømmen⁶³

Her ser vi også et eksempel på at antonymer som dukker opp i paret norsk positiv person og negativ vitenskap, ender opp i noe som ikke helt er et oxymoron eller en kiasme, men kanskje

⁵⁸ Ibid., 60.

⁵⁹ Ibid., 62.

⁶⁰ Ibid., 10.

⁶¹ Ibid., 61.

⁶² Karin Johannisson og Mona Lyngar, *Det mørke kontinentet : kvinner, sykkelighet og kulturen rundt århundreskiftet*, Den mørka kontinenten (Oslo: Aventura, 1996), 149-52.

⁶³ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 60.

best kan beskrives som et paradoks. Et retorisk paradoks er når personer og ting oppfører seg annerledes enn slik man forventer, og det er tydelig at forventningene til Nansen var at han var en slik person som ikke kunne la seg overbevise av noe sånt, men så hendte det likevel. Det er altså ingen som er immune mot denne fristelsen til å la seg ”rive med” når selv en person som Nansen kan overtales. Historien gir visse assosiasjoner til bibelfortellingen om den bortkomne sønn, som får forskudd på arven og bruker den på å leve et utsvevende liv i utlandet, men som blir tilgitt av sin far når han kommer tilbake⁶⁴. Det gir mening at Mehle ønsker å fremstille Nansen på denne måten på grunn av hans heltestatus i Norge og fordi han på slutten av livet var aktiv i fedrelandslaget som var tydelig inspirert av italiensk fascisme og tysk nasjonalsosialisme som var tydelige motstandere av den fremvoksende sosialismen⁶⁵. Det er likevel viktige forskjeller i ideologiene til Fedrelandslaget og NS, og hvorvidt Fedrelandslaget virkelig selv var fascistisk eller ikke, er også en relativt stor diskusjon jeg ikke skal ta her.

Når Mehle snakker om ”negativt glitrende” brukes nok ordet negativ i forstand av at det er nedbrytende, mens ordet glitrende må representere det forførende ved denne vitenskapen. Hva er det så som glitrer? Det man forbinder mest med dette uttrykket glitrende er vel ordtaket ”Ikke alt som glimrer er gull”, men det er klart ut i fra dette at det er noe som ligner gull, men som i virkeligheten kan være helt verdiløst. I dette tilfellet tror jeg vi må tenke oss at ikke engang gull er gull, det vil si at gull ikke er en ting av verdi slik vi vanligvis ville oppfattet det. Ikke bare er gullet verdiløst, det er til og med veldig farlig, og er en av de truslene som har ført Norge og nordmenn på avveie gjennom tidene. Mehle forteller om halvættede kongesønner som ikke får makt på grunn av rasebevisste nordmenn som ikke aksepterer konger av ”fremmed blod”, men en av de få tingene som truer denne rasebevisstheten er fristelser i form av rikdom.

Denne rasebevisstheten som ikke bøyer seg for annet enn blodets renhet, har, som vi vet, i mange norske bondeslekter holdt seg fram til vår egen tid. I andre bondeslekter har pengemessig tankemåte og da vel mest ønsket om fornemme inngifter, overdøvet instinktets stemme.⁶⁶

Her står altså gull og rikdom som en fristelse som forleder menn fra sine naturlige raseinstinkter, og rikdom blir dermed en trussel som ødelegger bondeslekter. Til tross for gull og rikdommens evne til å forlede og forføre, forteller Mehle at dette er en trussel det norske

⁶⁴ Luk 15:13-15:24

⁶⁵ Dahl og Hagen, *Norsk krigsleksikon 1940-45*, 92.

⁶⁶ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 16.

folket historisk sett besitter kunnskap om. I dette sitatet er han helt eksplisitt på det at gullet er noe man bør se på som en fiende. Dette begrunner han historisk gjennom å bruke Voluspå. Det er ganske spesielt å bruke et gudedikt som en historisk kilde, det er klart at Mehle mener at vikingene visste om denne faren og brukte mytene sine for å advare mot dem. Det finnes mange forskjellige måter man kan forstå myter på. Det er det tradisjonelle kristne og rasjonelle perspektivet som sier myter er løgner, det naturalistiske som sier at myter er forklaringer på naturfenomener, det nasjonalistiske perspektivet som sier myter er et uttrykk for folkesjelen, og til slutt det symbolske perspektivet om at myter er tilslørt visdom⁶⁷. Mehle ser åpenbart på myter først og fremst som et uttrykk for folkesjelen, men hvor sjelen på en måte befinner seg i biologien. Dette perspektivet er først og fremst basert på Herders tenking, Hvis myter kan bli funnet overalt i verden, da er de en essensiell komponent i integreringen av individet i sosiale grupper. Myter har i følge Herder et nasjonalt eller etnisk kjennetegn fordi de ble formet i møte mellom folk og deres naturlige miljø. Siden mytene kan gi innsikt i folkesjelen, blir mytene også en inngang til å forstå det norske. Vi må derfor si at Mehles perspektiv er det nasjonalistiske, men i kraft av hans forherligelse av det norske blir perspektivet også symbolsk, og det kan da gi innsikt i glemt visdom⁶⁸.

Gullet ble tidlig en fare for nordiske mennesker, og det er et trekk ved nordisk rase at den ser gullet som fiende. Det var jo i virkeligheten ved hjelp av engelsk gull at kong Knut kjøpte de norske stormennene mot Olav, og uten dette gullet hadde det neppe blitt noe Stiklestad. I Voluspå symboliseres gulletts udødelige ondskap og evne til å egge folk til strid i Gullveig som de brente gang etter gang, men som alltid levde videre.⁶⁹

Her gjør Mehle en kobling mellom kapitalistisk gull og England, og knytter det opp mot et slags landsforræderi når norske stormenn tar engelsk gull for å gå i mot St. Olav. Et stadig tilbakevendende tema i NS-propagandaen er denne ”engelske hjelpen”, i form av angrep på tyske installasjoner og annen taktisk infrastruktur, og det fremstilles som angrep på Norge og det norske (Appendix A). I tillegg gir man dette gullet og kampen mot kapitalisme en historisk eller til og med mytologisk eller mystisk dybde, som lar seg forfølge helt til sagatidens profetiske visjoner om skapelse og undergang i Voluspå. Her får vi også gulletts forføreriske evner personifisert gjennom den kvinnelige volven Gullveig. Dermed ender vi opp med menn som naturlig dydige vesener som konstant befinner seg i fare for la seg forlede og forføre av disse verdiene som er av kvinnelig karakter og som er personifisert

⁶⁷ Stefan Arvidsson, *Aryan Idols* (Chicago: The university of Chicago Press, 2006), 74-75.

⁶⁸ Ibid., 74.

⁶⁹ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 54.

gjennom Gullveig. Kvinnen som fristerinne er et så kjent bilde at det knapt trenger noen forklaring. Det er et dypt forankret sinnsbilde skapt av urgamle bånd mellom begrepene kvinnenatur og kristendommens betoning av Eva-fristerinnen. Kvinneseksualiteten blir fremstilt som i utgangspunkt sterkere, farligere og mer grenseløs enn mannens, bundet til primitive utviklingsstadier av drift, natur og kaos. Skrekken for denne seksuelle kvinnen ble synliggjort i 1900-tallets kunst som hos for eksempel Gustav Klimt, Egon Schiele, Edvard Munch og Franz von Stuck, og i litteraturen hos August Strindberg eller i Rider Haggards mystiske roman *She*. Her opptrer kvinnen som fristerinne: farlig og sterk, drevet av ukontrollert lyst suger hun all kraft og fornuft ut av mannen⁷⁰. At dette er et av de få tilfellene hvor en kvinne nevnes spesifikt, er avslørende for kjønnsperspektivets nytteverdi i analysen av teksten. Det finnes mange kvinner i norrøn mytologi som kunne representert mange forskjellige dyder, også maskuline dyder som ære og kampvilje, likevel trekkes en kvinne først inn for å representere en trussel mot mannlige dyder som fornuft og disiplin. Dette kvinnebildet må sies å ha mer rot i samtidens moralske, religiøse og vitenskapelige oppfatninger av kvinnen enn synet man finner på kvinnen i sagalitteraturen. Dessuten er Voluspå ikke en fortelling om nordmenn, det er en fortelling om gudene, og derfor ville det kanskje være naturlig at tro at dette gulletts fristelse skulle representere noe mer universelt enn bare en fare for det nordiske folk. Det er også påfallende at man i det hele tatt forsøker å overbevise om at vikingtid og begjær for gull skulle være en slags motsetning. Mehle selv anerkjenner at nordmenn var drevet av dette begjæret etter rikdom når de utforsket verden, og kaller dem for ”røvere”⁷¹. Her ser vi altså hvordan retorikken rundt det samme temaet forandres i forhold til den ideologiske rollen de trenger å spille i de forskjellige kontekstene.

Når Mehle kaller den marxistiske historieskrivingen en vitenskapelig sensasjonsøkende moteretning gir det også feminine assosiasjoner. Å være sensasjonsøkende er mye av det samme som å være oppmerksomhetssyk, og dette passer godt inn med hysteri-diagnosen. Det teatraliske utagerende ved sykdommen nådde et høydepunkt når det ble satt opp som kliniske demonstrasjoner i 1880-årenes Paris, hvor man brukte suggestiv hypnose for å fremkalle hysterianfall. Så kunne leger fra hele Europa studere det iscenesatte hysteriet. Her ble en velkjent rolleliste spikret fast: mannen som subjekt og kvinnen som objekt. Mannlig fornuft og kontroll ble satt opp mot kvinnelig ufornuft og hennes mangel på

⁷⁰ Johannisson og Lyngar, *Det mørke kontinentet : kvinner, sykdom og kulturen rundt århundreskiftet*, 61.

⁷¹ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 12.

kontroll. Foucault har tolket hysteriseringen av kvinnen som en form for undertrykkelsestaktikk. Andre vil se den som enkelte kvinners strategi for å vinne innflytelse, oppmerksomhet, makt og kontroll over de nærmeste omgivelsene. Hysteri er en eldgammel illustrasjon av sykdom som adferd og rolle. Kanskje var hysteriet den eneste godtatte form for opprør for mange kvinner, men som maktspill var hysteriet tveegget. Det medførte noe makt over mannen, barna, hjemmet, men stadfester også bildet av kvinnen som irrasjonell, uforutsigbar, emosjonell og upålitelig.⁷²

Mote representerer noe flyktig og foranderlig, som står i skarp kontrast til Mehles oppfatning av hans egne rasebaserte historiesyn som han blant annet hevder har et ”evighetspreg” over seg, og er opptatt av de store sammenhengene. Det er ikke bare at det er mote, men også hva som er mote som er problemet. Han sier det ble ”mote å trevle opp det norske folks historie”⁷³. Mote som tidligere mest hadde vært knyttet til klasse ble mer knyttet til kjønn i fremveksten av forbrukerkulturen. Selve symbolet på mote, den franske kvinnen, ble beskrevet i en 1900-talls reisebok som kledd i den nyeste klesstilen med de mest fasjonable frisyre, og var derfor i evig forandring⁷⁴. Den parisiske kvinnen ble promotert som en elegant, dekorativ, feminin forbruker som gjorde sin samfunnsplikt ved å støtte økonomien ved sitt luksusforbruk. Slik ble kvinnen og moten del av en kjønnspatriotisk retorikk som begrenset dem til den private og økonomiske sfæren⁷⁵. Dette bygger også opp under myten om kvinnen som forbruker og menn som produsenter⁷⁶. Dermed passer hele argumentasjonen ganske uproblematisk inn i de kjønnsnormative rollene til de lettpåvirkelige, mottagelige og passive kvinnene og handlekraftige, kreative og skapende menn man finner i *Olavstanken*.

3.3 Den religiøse retorikken

⁷² Johannisson og Lyngar, *Det mørke kontinentet : kvinner, sykkelighet og kulturen rundt århundreskiftet*, 153-55.

⁷³ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 60.

⁷⁴ Victoria De Grazia og Ellen Furlough, *The Sex of things*, (1996). 79.

⁷⁵ Debora L. Silverman, *Art nouveau in fin-de-siècle France : politics, psychology, and style*, *Studies on the history of society and culture* (Berkeley, Calif: University of California Press, 1989), 288-93.

⁷⁶ Jane Gaines og Charlotte Herzog, *Fabrications : costume and the female body*, *AFI film readers* (New York: Routledge, 1990), 10-13.

En beskrivelse av historieskriving som en vitenskapelig sport er understreke at dette er en useriøs måte å tilnærme seg historie på, en slags lek, et spill. En vitenskapelig sport blir dermed et oksymoron som skapes ved å sette to motsetninger opp mot hverandre i et slags paradoks, slike teknikker ble ofte ble brukt for å latterliggjøre motstandere. Dette bildet ligger i etymologien til ordet selv som kommer av det greske oxys (skarphet) og moros (tåpelig). Et kristent oksymoron er nettopp dette med visdommens dårskap, en tro at man kan forstå det guddommelige mysteriet med fornuften, eller det å foretrekke verdslig kunnskap over guddommelig kunnskap. Det gjøres ganske enkelt ved en proklamasjon som reverserer forventningene til de som søker verdslig kunnskap.⁷⁷ På denne måten fjerner man autoriteten til de som skriver den typen historie som Mehle ikke likte, den materialistiske historien. Slike proklamerte oksymoroner går ofte igjen i kristen retorikk, men de kan også brukes i postiv forstand, som man ser i Markus-,⁷⁸ Matteus-⁷⁹ og Lukasevangeliet⁸⁰ når de alle sier noe om at de første skal bli de siste. Gjennom en rekke slike oksymoroner som bibelen henvender seg til en gruppe med lav sosio-økonomisk status for å skape et felleskap med dem og få dem til å identifisere seg som kristne⁸¹. Mehle skaper altså ikke et felleskap ved hjelp av et slikt positivt oksymoron, men prøver heller å angripe en liten gruppe mennesker ved å bruke dette oksymoronet for å devaluere en viss type kunnskap, den materialistiske historiekunnskapen og kildekritikken. Det er ekskludering og ikke inkludering som er strategien bak bruken av oksymoronet i dette tilfellet.

Mehle forteller, at når man konfronteres med resultatene av marxistisk materialistisk historieforståelse, så er det som ”en mann som først forstår hvor rik han har vært når eiendelene hans ropes opp på konkursauksjon”, altså enda en simile. Ved å trekke i tvil kildene som for eksempel Edda, så går historien tapt, og uten historien går man konkurs. Dette slår han fast allerede på de første sidene av det første kapittelet: ”Hele vårt liv, selv vårt mest beskjedne hverdagsproblem, har rot i fortiden. Mister vi taket der, er vi ferdige”⁸². Man selger arven unna for det som beskrives som en midlertidig moteretning. Materialistisk

⁷⁷ George A. Kennedy, *Classical rhetoric and its Christian and secular tradition from ancient to modern times*, 2nd ed., rev. and enlarged. utg. (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999), 150.

⁷⁸ Mark. 10:31

⁷⁹ Matt. 19:30

⁸⁰ Luk. 13:30

⁸¹ Kennedy, *Classical rhetoric and its Christian and secular tradition from ancient to modern times*, 146.

⁸² Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 11.

historieforskning har nyhetens interesse, ikke stort mer. Mehle mener at den nye historieforskningen bør gi ”folket den trygge besittelse av fortiden tilbake”⁸³ og som ”ut fra sitt livsnære syn kommer til å arbeide på sikker grunn”⁸⁴. Å gjøre folk trygge ved å bygge på sikker grunn er en av de mest kjente av Jesu lignelser som står skrevet i Matteusevangeliet⁸⁵ og handler om at den vise bygger på steingrunn og er trygg, mens tåpen bygger på sand. Denne lignelsen blir som regel fortolket til å gjelde det kristne tros livet: hvis man lever sitt liv i kristen tro er man på sikker grunn og er trygg på sitt liv i evigheten. Det er i denne sammenhengen at Mehle, i et sjeldent øyeblikk, tilsynelatende gir de materialistiske historieskriverne litt ros for deres bidrag til historieskrivingen. Han sier dette om den nye historievitenskapen:

Den skal hvile på trygg erkjennelse, og derfor har den heller ikke noen grunn til å slå vrak på mange detaljer som materialistene skaffet frem i lyset. La oss si at det er kanskje ikke avgjørende å vite når eksporten av klippfisk tok til fra Norge. Men når vi erfarer at det skjedde i den lange og lykkelige fredsperioden etter Stiklestad, har det sin interesse, uten at vi vil la oss forlede til den formodning at klippfiske-eksporten forårsaket freden. Økonomisk-historiske synspunkter vil alltid ha verdi for forståelsen av historisk sammenheng, men må finne seg i å ta sin underordnede plass i sammenhengen⁸⁶.

Her ser vi igjen at de empiriske materielle forholdene er av liten konsekvens for Mehle, de må underordne seg en større sannhet, sannheten om Olavstanken, sannheten om nordmennes naturen. Det er altså ikke at kunnskapen de frembringer er helt feil. Det er bare det at disse økonomisk-historiske synspunktene er uviktige detaljer som blir hauset opp til urimelige proporsjoner, slik sensasjonalistiske skribenter gjør. Han sier det ikke er avgjørende å vite slike ting, materialistene beskjefter seg dermed med ubetydeligheter. Dette kan igjen knyttes til hysteriet, det at man har uvanlige store reaksjoner på relativt ubetydelige ting. Det ligger flere elementer av latterliggjøring i dette sitatet. Det er ganske tydelig at Mehle ikke er imponert over en teori som sier at klippfiskeeksport skapte fred. Dette skjedde i en allerede eksisterende fred, å tro det motsatte er rett å slett slike feilslutninger man kan komme til hvis man tror på den materialistiske historien i følge Mehle. Ved å oppheve de sterke vitenskapelige kravene åpnes det for andre fortolkninger av historien, eksempelvis gjennom intuisjon⁸⁷. De som står sterkest i denne nye fortolkningen av historien er de som står nærmest de gamle kildene, og de som gjør det er de som rasemessig sett er mest like de historiske nordmennene i henhold til Mehle. Det fremkommer av dette sitatet:

⁸³ Ibid., 61.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Matt. 7:24-27

⁸⁶ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 61.

⁸⁷ Ibid., 52.

Når et moderne menneske av nordisk rase nærmer seg minnene om folkets første store, iallefall for ettertiden tilgjengelige, vil han, dersom han er noe verd som menneske, ikke kunne unngå å gripes av det patetiske i at denne utfoldelse av ånd og kunst og viten fant sted i det samle, forrevne og splittede fjell-landet som først i midten av kulturperioden fikk et samlet navn og ble kalt Norge. Og selv om tiden har satt skiller mellom forfedrene og ettertiden som han ikke kan komme over, kan han likevel i et åpenbarings glimt, når han i et dikt møter et knapt og dristig bilde, eller når han ser en utskjæring i en skipsstavn, eller han oppfatter en subtil tankesammenheng i et av den svunne tids verker oppleve noe av eddaenes hemmelighet, av det som er blitt kalt rasens sjel.⁸⁸

Det er verdt å merke seg at patetisk i denne sammenhengen betyr noe som er fylt patosladet, et gripende eller følelsesladd øyeblikk, og ikke patetisk i betydningen stakkarslig.

Menneskeverd kobles opp mot det å kunne bli rørt av at et land som Norge kunne bli samlet. Mehle bruker landskapet for å vise vanskeligheten av en slik samling ved å referere til Norge som det ”forrevne og splittede fjellandet”. Når Mehle snakker om man kan få et åpenbarings glimt, fra norrøne dikt og bilder, eller fra vikingskip, er det nærliggende å tenke at rasen ble oppfattet som en overhistorisk entitet, noe absolutt og upåvirket av tiden⁸⁹. Mehle derfor at moderne nordmenn vil kunne kjenne seg igjen i dette. Mehle sier likevel at tiden har satt visse skiller mellom oss og fortiden, men disse er i hans øyne kulturelle og biologien kan, hvis den er sterk nok, overvinne dette.

3.4 Den nasjonale retorikken

Den norske nasjonalromantikken var opptatt av den norske naturen og folkelivet. Den norske naturen er et spesielt kjent symbol på det norske⁹⁰. Mehle bruker ganske ofte naturen for å argumentere for sin ideologi. Gjerne i form av fjell som utgjør en slags naturlig barriere eller hindring som skaper ekstra motstand for nordmennene og Norge, slik som vi så i det siste eksempelet i forrige kapittel. Når disse hindringene likevel overvinnes, blir seieren spesielt heriosk. Når Mehle skal beskrive Olavstanken i historien, tenker han seg noe foranderlig, men samtidig evig. Det er lett å forstille seg at det evige er det norske, det foranderlige er de kulturelle innflytelsene nordmennene utsettes for.

Kanskje kunde vi se Olavstanken i norsk historie mer som lågen på veg ned gjennom gudbrandsdalen. Den skifter ikke bare omfang, men også farge ettersom nye elver fra sidedalførene strømmer ut i den. Men ingen tviler på at det like fullt er samme elv⁹¹

⁸⁸ Ibid., 55.

⁸⁹ Fure og Emberland, *Jakten på Germania : fra nordensvermeri til SS-arkeologi*, 20.

⁹⁰ Øystein Sørensen et al., *Jakten på det norske : perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, vol. 13, KULT-bøker (13) (Oslo: Ad notam Gyldendal, 1998), 116.

⁹¹ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 42.

Vannet og elven er også et gammelt bilde for foranderlighet siden Heraklit erklærte at alt flyter, alt forandres, man stiger ikke ned i samme elv to ganger. Her er metaforen også et slags eksempel i at den er spesifikk og navngitt. Jeg tror likevel det er bedre å tenke på denne metaforen først og fremst som en metafor, fordi eksempelet kunne vært endel andre elver, og at det er elven som bilde og ikke elven som eksempel som har størst betydning. Det betyr likevel ikke at valget av elv er helt vilkårlig, for det første passer det veldig bra med bildet at den forandrer farge og størrelse. Et annet aspekt er nok de nasjonalromantiske assosiasjonerne man får når man tenker på Gudbrandsdalen. Han kunne også valgt Glomma, som Norges største elv ville den være en naturlig kandidat til et slikt eksempel, men Glomma strømmer for det meste gjennom et flatt og udramatisk landskap, noe som ville gitt mindre nasjonalromantiske assosiasjoner til å støtte opp om både eksempelet og metaforen. Med nasjonalromantikens sans for det dramatiske velger derfor Mehle isteden en elv som snirkler seg gjennom dype daler omringet av et spektakulært fjellandskap, som representerer det norske og gjenspeiler dramaet som utspiller seg i historien. Det er åpenbart at eksempler og metaforer har mye til felles, spesielt når de oppstår i relativt klare hybrider mellom metaforer og eksempler hvor eksempelet og metaforen utgjør hvert sitt element i å skape en tankefigur, et slags visuelt inntrykk av en abstrakt idé. Dette bildet Mehle tegner av Norge, det dramatiske og storslåtte, demonstrerer hvor vanskelig det er å legge under seg et slikt land. Det er derfor også en gjenspeiling av nordmennene, som mestret et så utfordrende landskap.

NS var et sterkt nasjonalistisk parti i en egen nasjonal kontekst. Det synes derfor nødvendig å få på plass noen begreper om nasjonalisme. Det er nødvendig å gjøre et skille mellom nasjonalisme, nasjon og nasjonalitet. Det er endel tilsynelatende paradokser innenfor nasjonalismestudiet. Det første er at nasjoner blir ansett som en relativt ny oppfinnelse av historikere, mens nasjonalister som regel hevder at deres spesifikke nasjon er veldig gammel⁹². I Olavstanken finner vi nettopp en slik påstand, ikke bare er Norge gammelt, men kanskje den eldste nasjonen i verden, til tross for de hindringer som naturen hadde lagt til grunn for en samlingen av en slik nasjon. Dermed er samlingen av Norge enda mer bemerkelsesverdig og heroisk og står som et slags bevis på nordmennenes rasemessige overlegenhet som statsbyggere.

⁹² Benedict Anderson og Espen Andersen, *Forestilte fellesskap : refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*, *Imagined communities reflections on the origin and spread of nationalism* (Oslo: Spartacus, 1996), 18.

Det er nordmennes stolthet og grunnlaget for deres nasjonalbevissthet at et land som naturen hadde sprengt og splittet mer enn noe annet land der en nasjonalstat er blitt skapt, dette forrevne landet var likevel et av de første som i Europa som ble samlet til et rike, og har siden holdt seg samlet gjennom århundrerens uvær og andre århundrerens mangel på storhendinger og ytre dåd⁹³

Her spiller Mehle selvsagt ned perioder da Norge var underlagt både Sverige og Danmark. Det er selvsagt ikke umulig å forestille seg at dette også kan brukes som et argument for styrken i samholdet, ved å ikke miste sin særegenhet i union med Danmark og Sverige. Et annet tilsynelatende paradoksalt aspekt av nasjonalismen som ideologi er at alle har en nasjonalitet på samme måte som alle har et kjønn, men alle nasjoner har en ufornektelig partikularitet i måten den manifesterer seg på, slik at norsk identitet er per definisjon enestående i sitt slag. Mehle gjør krav på å ha funnet hva som gjør nordmenn til nordmenn: rettferdighetssans⁹⁴, aristokratiske⁹⁵, statsbyggende⁹⁶, dådskraft⁹⁷, ubøyelig karakter⁹⁸, ære og troskap⁹⁹ for å nevne noe. Det er interessant å se hvilke trekk som velges ut, og det har også vært et gjennomgående tema i denne oppgaven. Mehles beskrivelser settes derimot i et annet lys, siden han knytter det til rase. Nordmenn har et sett av dyder fordi de er norske. For Mehle er disse dydene biologiske egenskaper.

Det er også mulig å tenke seg mer universalistiske verdier forbundet med nasjonalismen, slik som under den franske revolusjon hvor franske verdier kunne spres med makt videre ut i Europa. Når disse verdiene er knyttet opp mot biologi kan man ikke spre disse ideene på samme måte. Mehles visjon for nordmennene er at de bør oppfylle sin biologiske rolle som naturlige ledere og statsbyggere, for bringe rettferdighet og orden til en kaotisk verden.

4. Eksempel

Innenfor retorikken, som var temaet for forrige kapittel finnes det mange former for virkemidler det kan være interessant å studere nærmere. I denne oppgaven har jeg valgt å dedikere et kapittel til eksempelet. Exemplum kommer fra latin og betyr en lysning i skogen.

⁹³ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 12.

⁹⁴ Ibid., 71.

⁹⁵ Ibid., 11.

⁹⁶ Ibid., 40.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid., 96.

⁹⁹ Ibid., 14.

Lysningen i skogen er avhengig av skogen for å kunne eksistere, og skaper en slags innside og utside ved sin eksistens. Eksempelet er den figuren som mest prøver å demme opp innsiden av diskursen ved å referere til dets utside, mot en fellesforståelse av noe grunnleggende som anses å ha rot i virkeligheten av både sender og mottager¹⁰⁰, dette aspektet av eksempler kaller litteraturforskeren Jonh D. Lyons for eksterioritet¹⁰¹. For å kunne referere til en slik utside, så må eksempelet konstruere eller rekonstruere dets referanse på en slik måte at det forandrer oppfattelsen av verden gjennom å utvelge, innramme og regulere en skapelse eller hendelse under en overordnet regel¹⁰².

Lyons definerer et eksempel som et avhengig utsagn som kvalifiserer et mer generelt utsagn ved å navngi et medlem av klassen etablert av det generelle utsagnet. Et eksempel kan ikke eksistere uten (a) et generelt utsagn (b) en indikasjon av denne underordnede statusen. Et eksempel brukes for å (c) tydeliggjøre et poeng, eller (d) demonstrere sannheten i en generell regel / påstand¹⁰³. Det er ikke gjort så mye forskning på eksempler. Det finnes en masse litteratur om metaforer, selv om både metaforen og eksempelet er retoriske figurer som minst kan spores tilbake Aristoteles. Denne mangelen på oppmerksomhet som eksempelet har fått kan tyde på at eksempelet kan utgjøre en slags trussel¹⁰⁴. Vi ser ofte på eksempelet som en direkte manifestasjon av virkeligheten, selv om det faktisk er å ta en ting ut av sin kontekst sette det inn i en ny ramme som passer argumentet vårt. Eksempelet kan kanskje derfor kvalifisere som det mest ideologiske av alle tankefigurer, ved at det er mest intimt knyttet til vår forestilling om verden og er dermed også den tankefiguren som mest tilslører sin egen form for representasjon¹⁰⁵. Det vil si, at det vi aksepterer som virkeligheten er ting vi aksepterer uten å kunne kritisere det. Eksempelet er konstruert, og en ting som er eksempel på en ting det ene øyeblikket kan være eksempel på noe helt annet det neste. Alle eksempler har et meningsoverskudd, hvis man bruker Partenon som et eksempel på den doriske ordenen, så neglisjerer man at Partenon også kan være eksempel på bygninger skadet av forurensing i moderne tid¹⁰⁶. Dette demonstrerer også eksempelets diskontinuitet, som har sammenheng med eksemplets eksterioritet, det vil si at et eksempel er alltid tatt ut og radikalt distansert i

¹⁰⁰ Lyons, *Exemplum : the rhetoric of example in early modern France and Italy*, 3.,3.

¹⁰¹ Ibid., 27.

¹⁰² Ibid., 3.

¹⁰³ Ibid., x.

¹⁰⁴ Ibid., 4.

¹⁰⁵ Ibid., ix.

¹⁰⁶ Ibid., 14.

fra en kontekst og satt inn i en ny. Man kan bruke ordet ramme for å vise grensene mellom eksempelet og dets omringende isotopi. Her ser man eksempelets kunstighet som en semiotisk handling. Å gjenkjenne eksempler som kunstige betyr bare rett og slett å erkjenne at det ikke finnes noen eksempler uavhengig av formuleringen av et generelt utsagn og dets spesifikke forekomster. Eksempelet blir forandret fra seg selv til et eksempel på noe¹⁰⁷. Eksempler har også multiplisitet og iterativitet, det vil si at eksempler eller et eksempel gjerne blir tenkt på som en av mange lignende hendelser¹⁰⁸. Eksempler blir også valgt på grunn av sin sjeldenhet, sin eksemplaritet, de er ofte enestående i sin kategori, det kan være i kraft av å være både bedre eller verre enn andre. De kan godt være eksempler på multiplisitet samtidig som de er enestående, nettopp på grunn av at de er så spesielle eller sjeldne eksemplene av sin kategori, et slags ideal. Ideal i dette tilfellet behøver ikke å bety noe positivt, men kan like gjerne henviser til en ideal skurk, en erke-kriminell som er mye verre enn de andre¹⁰⁹. Dette bringer tanken til den eksemplariske figur eller karakter, som ble kalt eikôn eller imago på henholdsvis gresk og latin, som er inkarnasjonen av en dyd i en figur.

Eksempelet lider på denne måten under de samme problemene som plager induktiv tenking, ubestemmelighet¹¹⁰. Det vil si at man aldri kan finne nok eksempler til at det kan utgjøre et bevis, et enkelt motargument, eller moteksempel kan felle hele argumentasjonsrekken. Argumenter som problematiserer induktiv tenking går helt tilbake til de Pyrrhoniske skeptikerne, men ble popularisert innen moderne filosofi av Hume. Med disse begrepene skal jeg se på innholdet og bruken av eksempler i *Olavstanken*. Noen ganger blir Mehle så fascinert av hans egne eksempler og ivrig i bruken av dem, at han mister litt grepet om den overordnede tesen ”*Olavstanken*”. Han blir mer opptatt av å finne likheter mellom de figurene som personifiserer ideen enn ideen selv.

4.1 Eksempelet Olav

De første setningene i forordet i *Olavstanken* begynner med noen slike eksempler. Mehle forsøker å etablere noen premisser for et generelt utsagn om det norske folkets natur, selv om det kanskje ikke er helt tydelig hva dette utsagnet er på et så tidlig stadium. Det må også tas i

¹⁰⁷ Ibid., 33.

¹⁰⁸ Ibid., 26.

¹⁰⁹ Ibid., 32.

¹¹⁰ Ibid., 33.

betraktning at det argumenteres for at det norske folk har en norsk natur. Det at man trenger å argumentere for et slikt standpunkt vitner om at man ikke har et hegemoni. En norsk menneskenatur er ikke noe alle tar for gitt.

”Mange slektsledd av nordmenn har gjennom skiftende tider påkalt Olav. Han har alltid gitt dem svar. For det var i seg selv de fant ham. Ganske som de stolt ukrenkelige rettsreglene som ble kalt hellige Olavs lov i et halvt årtusen og mer, var sprunget fram av folkets eget sinn og livskår lenge før Olavs tid og i hovedsaken var de gamle lovene fra Gulating, Frostating og Eidsivating, slik søkte folket når det løftet blikket mot Olavs-skikkelsen, etter livslinjen i sitt eget vesen”¹¹¹

Det første argumentet er at det er mange slektsledd som har påkalt Olav, for i Olav finner disse nordmennene en refleksjon av seg selv, de finner ”livslinjen i sitt eget vesen”. I dette enkle utsagnet finner vi altså eksempler på vanlige nordmenn som gjennom historien oppfører seg likt, ved å påkalle Olav, men Olav selv er også et eksempel på denne introspektive nordmannen som søker sitt indre for en eller annen egenskap som er del av nordmannens vesen. Det kan kanskje være uklart om dette er et godt tilfelle av noe som kan kalles eksempel, men det ser ut til å fylle endel av de kriteriene forskningen har satt opp for eksempler. Det refererer til noe utenfor diskursen, noe reelt, noe historisk og gjentakende, men på den annen side er det ikke et spesifikt eksempel, det kan kanskje sies å være noe slikt som en påstand. Å finne det nøyaktige skillet mellom det som må sies å være påstander og eksempler, er en av de tingene Lyons beskriver som veldig problematisk¹¹², derfor synes jeg det er greit å kalle dette for et eksempel til tross for den litt uavklarte kategoriseringen. Olav skiller seg fra disse andre generasjonene med introspektive nordmenn er at han er navngitt, han er et individ, et spesifikt eksempel på noe generelt, noe som gjør han ikke bare til et annet eksempel, men et annet type eksempel. Olav befinner seg i den litt paradoksale situasjonen at han er et eksempel på noe eksepsjonelt, en leder man ser opp til, samtidig som han inngår i rekken av vanlige nordmenn som oppfører slik nordmenn gjør. Han blir i prinsippet et eksempel på en vanlig nordmann, og en eksemplarisk nordmann som står som eksempel for andre. Det byr på noen utfordringer, i dette tilfellet underordnes Olav selv denne Olavstanken. Mehle snakker om at Hellige Olavs lov var sprunget fram fra folkets eget sinn lenge før Olav selv levde. Olavstanken er derfor, merkverdig nok, eldre enn selveste St. Olav. Olavstanken blir eksemplifisert gjennom en rekke mytologiske eller historiske personer figurer og personer, metaforer og Olav selv. Det er Olavstanken som ideologi som er det viktigste, Olav blir bare et eksempel på dette. Det er altså tydelig helt fra starten at St. Olav er

¹¹¹ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 9.

¹¹² Lyons, *Exemplum : the rhetoric of example in early modern France and Italy*, 30.

viktig som et symbol, ikke som en egen person. Mye tyder på at grunnen til at St. Olav velges som eksempel har egentlig ikke noe med Olav selv å gjøre, men heller det faktum at han blir brukt til å representere det norske allerede, det er derfor viktig å skape en kobling mellom figuren og ideen. St. Olav har lenge vært etablert i norsk historie og symbolikk i sammenheng med nasjonen. Fortellingen om slaget på Stiklestad, Norges kanskje mest berømte slag, er en kjær fortelling i norsk kultur og regnes som en viktig del av norsk historie, selv om nyere forskning trekker tvil om dette store slaget faktisk fant sted. Slaget ved Stiklestad blir først omtalt i Edda, som vi vet er skrevet på 1200-tallet.. Det er også her vi finner en ganske standard helgen-fortelling om St. Olav som inneholder solformørkelse, helgenens blod som leger sår og blindhet, en kropp som ikke forfaller, hår og negler som fortsetter å vokse. Dette har åpenbart vært helt avgjørende for legenden om St. Olav. Eldre kilder som den anglosaksiske krøniken fra 1043 Florence av Worhester forteller at St. Olav ble utsatt for et feigt overfall, det står ingenting om et slag. I Danmarks eldste historieskildring, Roskildekrøniken, fortelles det at han ble drept av noen få menn i et lite slag. Theodoricus i Nidaros også forteller om et slikt lite slag, men forteller ingenting om hvem som drepte St. Olav.¹¹³ Et historisk blikk på eksempelbruk viser den normative siden av eksempellogikken, som har vært fremtredende i kristen kontekst. Eksempler har hatt en tydelig funksjon mellom som bindeledd mellom metafysisk ideell verden og en omskiftelig virkelighet. Helgener er unike og enestående skikkelser fordi de oppholder seg i Guds umiddelbare nærhet, samtidig som de har vært levende og handlende mennesker som alle andre, derfor de kan de fungere som forbilder for andre troende¹¹⁴. På denne måten er St. Olav som helgen et appellerende eksempel. Olavsymbolikken har også vært tett knyttet opp mot det moderne kongehuset og deres symbolikk. Kongen som hadde flyktet til England og stod som en klar motstander av Tysk okkupasjon og NS presenterte et problem. Mehles forsøk på å vinne St. Olav som Løven i kongevåpenet bærer St. Olavs øks, som vi også finner igjen i potene på løven i riksvåpenet. Kongevåpenet er i tillegg omringet av en Olavskjede som representerer St. Olavsordenen hvor kongen alltid er øverste leder. Dette forklarer hvorfor Mehle så sterkt ønsket å overta denne symbolikken.

¹¹³ Øystein Morten, *Jakten på Olav den hellige* (Oslo: Spartacus, 2014), 132-36.

¹¹⁴ Anne Birgitte Rønning, Ellen Krefting, og Anne Eriksen, *Eksemplets makt : kjønn, representasjon og autoritet fra antikken til i dag* (Oslo: Scandinavian Academic Press, 2012), 13-14.

Teksten forteller at Olav ble stående som rikets mektige rettsstifter, ikke bare fordi han gav lovene, men også fordi han sørget for at de ble fulgt. Han er intet mindre enn grunnleggeren av lovens autoritet. Olav var ubestikkelig, satte lov og landsrett, fredet sitt rike og straffet fredsbrudd og ulovligheter med dødsstraff eller lemlesting¹¹⁵. Fremstillingen av Olav i dette tilfelle er ganske greit, han fremstår som en ideel lovgiver. Det impliserer selvsagt at det er noe fint i denne tanken om at en enkelt person skal ha så mye makt at han kan gi lover. Argumentet som blir brukt er at Olav lager lovene, men det blir implisert at han underkaster seg selv disse lovene også ved å være ubestikkelig. Han er autoritær og mektig og straffer brudd på lovene hardt. Olav blir dermed fremstilt som veldig mye av det demokratiet ikke kan være. Et demokrati må vise hensyn til flere stemmer og politikere blir til stadighet beskyldt for korrupsjon. De strenge straffene er nok en illustrasjon som skal vise det politiske systemets svakhet. I en annen passasje blir Olav kalt en fullbyrder, og Mehle forteller at vi kan gjenkjenne makten og sikkerheten i hans personlighet gjennom fortellingene om ham. Mehle forteller at det ikke er noen tvil om at Olav ble bevisst på en større sammenheng. Olav blir beskrevet som ”landets herre, men dets lagnads tjener”¹¹⁶. Igjen ser vi makt og sikkerhet dukke opp som eksempler på hans personlighetstrekk, i tillegg hevder Mehle at ved å ha en slik makt som Olav har, blir man bevisst sitt ansvar og at dermed tar St. Olav tar ansvar for landets skjebne som en slags beskjedne tjener, ikke ulikt beskrivelsen Mehle gav av seg selv og sin motivasjon for å skrive *Olavstanken*. Han sammenligner slaget på Stiklestad med det han kaller Olavsstriden som foregår i sin egen tid, dette er en kamp mellom marxister og NSere. Når han forteller om marxistene og demokratene, sier han at politikerne ikke tror det finnes veldig mange kjernemennesker i verden. Det er bare noe de sier for å smiske med massene. Mehle har delt verden opp i to typer mennesker, kjernemennesker og masse-mennesker. Masse-mennesket betegnes av at de drives egenkjærlighet og vaner, politikerne smisker med massene og massene lar seg smiske med. Kjernemennesket derimot er et elitemenneske som tar ansvar og ofrer seg for samfunnet og tar ansvar for sine handlinger¹¹⁷. Mehle mener det er en betryggende at makten har et ansikt som er nødt til å ta et personlig ansvar. Motsetningen er demokratiet hvor ingen tar ansvar og massen kan brukes som et middel for å skjule de egentlige maktforholdene. Mehle forteller: ”massen kan være et instrument for noen som står bak og trekker i trådene”. Denne ansiktsløse massen gjenspeiles altså i en ansiktsløs makt som ikke behøver å ta personlig

¹¹⁵ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 97.

¹¹⁶ Ibid., 25-26.

¹¹⁷ Ibid., 142-43.

ansvar for samfunnet. Det er åpenbart at Mehle argumenter for en slags totalitær eller autoritær stat med en "fører" som kan lede det norske folk, men som samtidig står ansvarlig ovenfor folket og tar på seg oppgaven med en slags ydmykhet. Det kan sammenlignes med et opplyst monarki, hvor det styrende imperativet ikke er opplysning og dannelselse, men ren biologi.

4.2 Eksempelet Tor

Mehle dediker et helt kapittel til å knytte Olavstanken til tordenguden Tor. Tor blir beskrevet slik den jevne mann skal ha oppfattet ham først på et overfladisk nivå som tett og sterk, med rødblondt skjegg og blå øyne som lynner når han blir sint¹¹⁸, deretter hva slags innvirkning han hadde på samfunnet. Det foregående kapitlet avsluttes med en beskrivelse av St.Olav: "slik han lå uskadd i kisten med rødblondt skjegg og lynende blå øyne"¹¹⁹. Det er altså øyne og skjegg som trekkes frem som karakteristiske for både Tor og Olav. De blå øynene og det røde skjegget symboliserer selvsagt den rasemessige tilhørigheten. Skjegget er også selvfølgelig et eksklusivt maskulint trekk. Jeg tør påstå at det vil være noe ganske annet å ha lynende blå øyne enn å ha lyn som kommer ut av øynene når man er sint, Mehle trekker likevel sammen de to figurene sammen ved å velge ut lynet som eksempel likhet mellom de to. Mehle forteller videre at dåp, gravfred og tingfred¹²⁰ var det Tor som sørget for, det var med andre ord intet mindre enn et ordnet rettssamfunn som vokste frem under Tor, påstår teksten, omtrent det samme som St.Olav gjorde: sørget for ro og orden. I tillegg gis han ansvar for viktige rituelle handlinger som markerer inngangen og utgangen av livet, dermed ender han opp med å stå som vokter over livet som helhet, fra krybbe til død og alt i mellom. Tor står som eksempel både på hva han er og hva han representerer. Disse valgene er ikke tilfeldig, men er valgt ut for å vise en sammenheng mellom utseende, som i denne sammenhengen betyr rase, og hva man står for. Når nordmenn med disse kvalitetene er ledere gjenspeiles dette i et vellykket og fredelig samfunn. Sosialdarwinismen er en del av fascistisk ideologi og forteller at slike biologiske trekk gjenspeiles i din personlighet¹²¹. Det betyr at de forsøker å gjøre om det vi gjerne tenker på som kultur om til natur. At nazismen og fascismen har en raseideologi kommer ikke som lyn fra klar himmel, men det er måten det gjøres ved

¹¹⁸ Ibid., 80.

¹¹⁹ Ibid.79

¹²⁰ Ibid., 80.

¹²¹ Harald Ofstad, "Vår forakt for svakhet," *1940-2000* (2001): 36-40.

valg av eksempler, ikke bare i form av figurer, men også i utvelgelsen av figurenes egenskaper som gjør dette interessant. Det er viktig å ha de rette egenskapene, men for Mehle og andre ideologer, er det også viktig å forene disse egenskapene med personer, historiske eller mytologiske, som allerede er av symbolsk betydning for Norge.

Likheten mellom St. Olav med sin ”sterke, ordnete, rettgivende og fredsikrende hånd”¹²² og Tor med Hammeren ikke større enn at St. Olav rett og slett tar Tors plass i folketroen i henhold til Mehle. Han konkluderer derfor med ”Tor levde fortsatt”¹²³ gjennom St. Olav. Problemet med dette er at det ikke er Tor som ”lever videre”. Det er historien som lever videre, ikke hovedpersonen i historien. Det at hovedfiguren så lett kunne bli erstattet viser nettopp hvor lett utskiftbar han var. Det er dermed naturlig å anta at det er historiene som var det verdifulle som måtte bevares. Det er figuren og ikke personen som lever videre. Mehle er inne på noe av det samme, men trekker altså en annen konklusjon:

”folkets fantasi hadde bruk for denne kjære, heimlige skikkelsen, hard på hånd, tung i vrede, men bred i sin folkelige godmodighet. Han var bonde i folk der alle var bønder helt fra kongen av”¹²⁴

Her tegnes et bilde ved hjelp av eksempler på egenskapene som denne skapningen, som er en blanding av Tor og Olav, skulle ha. Disse egenskapene ser ut til å beskrive en litt streng far. Han vet å utøve makt når det trengs og er en beskytter, dette forstår man når Mehle forteller han er hard på hånd og tung i vrede. Han også kjær, heimlig og godmodig, hvis man setter alle disse egenskapene sammen så virker det som om han beskriver en streng men tålmodig og rettferdig far. Det er kanskje ikke så ulikt den kristne guden, slik han gjerne oppfattes som en streng og rettferdig farsfigur. Tor og Olav representerer begge norske maskuline verdier som Mehle nærmest holder hellig, på denne måten tilhører Olav og Tor på en måte det samme felleskapet. Dette gjør at han så lett kan blande de to figurene sammen til en.

Vi har her å gjøre med et veldig maskulint ideale, ikke ulikt Mehles beskrivelse av Snorres rolige, mandige varme og hans rolle som en beskytter og forvalter av en norsk arv og historie. Det er ikke tilfeldig at jeg bruker ordet bilde når jeg snakker om hvordan disse personene er beskrevet i teksten. Det kan vise seg vanskelig å bevise at alle eksempler er visuelle i den forstand at de påkaller mentale bilder, men de gangene de er personer gjør de nettopp dette. Roland Barthes videreførte Saussure teorier om at signifikant og signifikat som

¹²² Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 81-82.

¹²³ Ibid., 82.

¹²⁴ Ibid.

utgjør et tegn, og hevdet at tegnet igjen kan være en signifikat for et mytologisk tegn. Dette kalles andreordens semiotikk. Eksempelet Barthes bruker er at en tegnet hund bygd opp og ordet hund og forestillingen om hva en hund er, igjen kan representere en egenskap som trofasthet. Dermed er hunden både en forestilling om en hund men også om trofasthet i mytologisk forstand. Det er på denne måten Barthes bruker ordet myte.¹²⁵ Barthes skriver det kreves spesielle typer ytringer for at språket skal bli myte, den kan være muntlig, skriftlig eller i form av et bilde¹²⁶. Denne argumentasjonen ved hjelp av disse billedlige eksemplene har ganske mange likheter med fotografiet. Bilder fanger spesifikke motiver som har en absolutt avgrensning i tid og rom til det millisekundet lukkeren i kameraet åpnet seg og fanget det motivet som stod foran objektivet begrensede utvalg av virkeligheten. Fotografier er også en relevant sammenligning ved at de ofte har blitt sett på som objektive rapporter om virkeligheten, men som er blitt problematisert av tenkere som f.eks. Susan Sontag og John Berger. Kameraets dokumenterende effekt godt kjent, fotografier er bevis. Fotografier ble for første gang brukt som bevis av politiet i russiaen mot kommunardene i juni 1871. Et fotografi er et uomtvistelig bevis på at en ting faktisk fant sted. Bilder kan fordreie, men det vil alltid gi en fornemmelse av at det finnes noe som ligner det som er på bildet¹²⁷. Kameraet har alltid en ramme og fotograf som bestemmer hva som skal befinne seg innenfor og utenfor bilderammen når bildet blir tatt, Sontag argumenterer for at et fotografi er like mye en fortolkning av verden som et maleri er¹²⁸. Det er mye av de samme mekanikkene som brukes når man lager et eksempel eller en myte.

Bildet av en godmodig far ser ut til å passe dårlig på Tor isolert sett. Den vise, strenge og godmodige faren passer kanskje bedre på Odin. Tor blir derimot ofte beskrevet som brå og impulsiv. En som handler før han tenker og ender opp i merkvverdige situasjoner som en konsekvens. Det er derfor det kommer så godt frem av dette eksempelet at alle eksempler er konstruert. I en selektiv utvelgelse av noen få egenskaper en person kan tenkes å representere som passer ens egen teori og ignorere alle de andre, så kan man alltid klare å klemme nesten enhver figur inn sin ideologiske ramme. Utvelgelsen av egenskaper hos eksempelet skjer

¹²⁵ Richard Howells og Joaquim Negreiros, *Visual culture*, 2nd ed. utg. (Cambridge: Polity, 2012), 19.

¹²⁶ Roland Barthes og Einar Eggen, *Mytologier*, vol. 306, Mythologies (Oslo: Gyldendal, 1975), 165.

¹²⁷ Susan Sontag og Agnete Øye, *Om fotografi*, vol. nr 12, On photography (Oslo: Pax, 2004), 13-14.

¹²⁸ *Ibid.*, 15.

alltid på bekostning av andre egenskaper som velges bort. Dette viser meningsoverskuddet i eksempelet, at Tor har tross alt mange egenskaper som ikke passer inn i dette bildet som tegnes av ham. Barthes ser også dette som et problem i *Mythologies*. Her sier han at når et individ settes inn som form for et konsept eller begrep, så er det ubalanse i maktforholdet mellom dem. Formen er den fattigere av de to, formen eller individet må tilpasses for å passe den myten de står for, og det individet er fra frastjålet sin identitet, sin historie. Man appropriert altså person, fiktiv eller virkelig, til å bli en plassholder til den myten man ønsker å fortelle. I motsetning til den lingvistiske læren til Saussure, står signifikanten denne andreordens semiotikken ikke i et arbitrært forhold til signifikaten, men er et helt bevisst valg i konstruksjonen av en myte. Tor velges ut og klemmes inn i et bilde han ikke passer, spørsmålet er kanskje hvorfor Mehle velger Tor når han passer så dårlig på det han skal beskrive. Jeg mener det er Mehles forsøk på å appropriere allerede norsk tradisjon og symbolikk inn i sin egen ideologi. I dette eksempelet om Tor bruker man ikke hans egenskaper eller utseende, men for rollen han spilte i folkets fantasi og de praktiske konsekvensene for samfunnet eksemplifisert i form av rettsfred og gravfred. Dette er spesielt, og ved å la disse konsekvensene, og det praktiske og de påståtte forestillingene om Tor blir noe som definerer ham i forhold til Olav og olavstanken. Dette viser på hvor mange måter figuren Tor kan brukes på en måte som gir en eller annen form som gir mening. Det er ikke Tor, ikke egenskaper ved Tor, men faktisk konsekvenser av Tors-tro som brukes som eksempel på likhet mellom Tor og Olav. Når man er villig til å strekke seg så langt i en sammenligning så finnes det nærmest ikke grenser for hvem man kan velge ut til å representere hva. Det at eksempler blir tatt ut i fra en kontekst og satt inn i en annen er en ting, slik er alle eksempler. Her derimot vises det tydelig at ikke bare er Tor semiotisk eller semantisk flertydig i det aspektet at man kan fjerne Tor ut fra hans kontekst og sette ham inn i en ny, men at Tor også eksisterer i mange kontekster i utgangspunktet. Dermed blir mulighetene for eksempelkonstruksjon nærmest uendelige. Eksempelet eksisterer allerede i mange kontekster og kan settes inn i nærmest enhver annen kontekst. Spørsmålet er bare hvor mye troverdighet man mister hvis man går for langt ut i disse kontekstene, men til gjengjeld tillater det koblinger mellom nesten enhver figur og sin egen myte. Mytens mål er å transformere mening til en form. Det er påfallende hvor hardt Mehle er villig til å lete for å transformere en mening til en helt spesifikk form, nemlig Tor. Mehle bruker disse maskuline figurene spesielt tilhørende vikingtiden, for å skape en mytologisk sammenheng mellom NS og den norske historien.

Fristelsen blir da selvfølgelig å si at eksempler er meningsløse, men jeg tror ikke det er den rette løsningen, man må heller spørre hva slags mening eller meninger eksempler faktisk gir og hvordan denne meningen oppstår. Som tidligere nevnt i retorikk kapittelet påpeker Quintillian at man skal gjøre tilhørere til tilskuere, og i denne forstanden tegnes et mentalt bilde av en trygg farsfigur, ikke så ulik den allmektige kristne guden, ved hjelp av Tor og Olav. Dette vil si at de fremstår som ikoner både i en slags religiøs og semiotisk forstand. Disse figurene er gjenstand for en slags tilbedelse, de må nærmes med en ærbødighet og respekt, samtidig som de er et slags speilbilde av idealsamfunnet gjennom sin eksemplaritet. I semiotikken er et symbol noe står i et arbitrært forhold til det som representeres, et ikon derimot er billedlikt det som det representerer. Disse begrepene denne tankefiguren representer som fred, trygghet, mot og lignende er abstrakte begreper, så hvordan kan man si at noe er billedlikt, noe som ikke har en fysisk form? Årsaken til at jeg velger å gjøre dette grepet i stedet for å kalle det et symbol, er at min påstand er at tanken om rettferdighet tar form av en rettferdig far ved at rettferdigheten ikoniseres via en tekst eller et bilde. Rettferdigheten eksisterer ikke i form av en kantianske maksime, men gjennom et slags dydsetisk bilde av en person. Rettferdigheten representert gjennom en sterk, streng, ansvarsfull, maskulin farsfigur som representerer de dydene Mehle setter pris på. Det er et samspill mellom figuren og begrepet som sammen skaper dette bilde. Både formen og begrepet gir mening til hverandre. Det er dette Baudrillard kaller et simulacra, slik som det står i eksemplifisert i form av det oppdiktete bibelverset fra forkynneren i begynnelsen av *Simulacra and simulasjon*.

“The simulacrum is never what hides the truth-it is truth that hides the fact that there is none. The simulacrum is true”¹²⁹

Hvis dette dreier som en slags tro, kanskje i en pseudo-religiøs forstand, med et ikonisk krav om å behandles ærbødig, og disse ideologiske skapte ikonene er mindre representasjoner av guddommer så blir virkeligheten og bildet av virkeligheten er helt uatskillelige.

“But what if God himself can be simulated, that is to say can be reduced to signs that constitute faith? Then the whole system becomes weightless, it is no longer anything but a gigantic simulacrum - not unreal, but simulacrum, that is to say never exchanged for the real, but exchanged for itself, in an uninterrupted circuit without reference or circumference.”¹³⁰

¹²⁹ Baudrillard, *Simulacra and simulation*, 1.

¹³⁰ Ibid., 5-6.

Man kan kalle det en fenomenologisk semiotisk-ontologi. Det er et subjekt som skaper sin egen meningsfylte virkelighet ut fra egne eksempler og erfaringer. Denne konstant skapende virkelighetsoppfattelsen blir meningsfylt gjennom å koble sammen kjente figurer fra kjente narrativer til verdiene man selv ønsker. En virkelighet som kontinuerlig modifierer og skaper seg selv i subjektet.

4.3 Vikingskikk og Eugenikk

Et av problemene som dukker opp sammenkoblingen av Tor og Olav, gammel og ny tro, er hva Mehle kaller skikken å drepe et barn like etter fødselen hvis det er ”mindre livsdyktig”¹³¹. Han forteller at det var Olavs raseinstinstinkter og kristendommen som kom i konflikt, og at kristendommen vant. Mehle sier at han ikke skal drøfte om det kan ses på som noen bra sak at ”livsudugelige individer”¹³² skal få fortsette en tilværelse som bare kan bringe dem ”ulykke, savn, nederlag og elendighet”¹³³. Når han velger å formulere seg på denne måten er det ikke vanskelig å forstå at han mener at slike liv ikke er verdt å leve. Det er ganske åpenbart når man ser på valgene av ord han bruker til å beskrive deres livsforventninger. Mehle varierer fra disse mer forsiktige beskrivelsene av ulykkelige liv til ren forakt når han forteller at ”for kristendommen hadde også et forvredent misfoster en sjel så lenge så sant vesenet overhodet pustet”¹³⁴. Her er bruker han ordet vesen og misfoster, når han kunne valgt å si menneske. Det er et normativt menneskesyn som ligger til grunn, både biologisk og ideologisk. Det biologiske aspektet er at mennesker skal være velskapt, smarte og sunne. Når Mehle kaller enkelte type barn for ”mindre livsdyktige”¹³⁵, så er det ikke at ikke de er i stand til å leve, eller klare seg selv. Det klarer ingen barn, men de er ikke i stand til å leve opp til det idealet Mehle holder som målet på menneskelighet. Nøyaktig hva dette idealet innebærer er vanskelig å vite, men man bør anta at livene deres er de strake motsetningene til disse livsudyktige barna og dermed leve et liv i lykke, overflod og velstand. Siden slike vellykkede liv er så knyttet til den biologiske determinismen er det relativt trygt å anta at de er av nordisk utseende, høye, intelligente, vakre mennesker som er tilhengere av en høyrevridd NS ideologi som lever i et slags forestilt arisk paradisi uten sykdom, savn og fortvilelse.

¹³¹ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 99.

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

Den andre siden av dette ved å eliminere mennesker med svak biologi, feil rase eller sykdommer, er at ved å eliminere disse menneskene elimineres også svakheten i samfunnet. Teorien er at dette vil føre til et sterkere samfunn som slipper byrden av disse svake menneskene. Det er altså ikke bare politiske og økonomiske trusler som kapitalisme og kommunisme som er årsak til ulykke for samfunnet gjennom en degenering av kultur. Det ofte blir argumentert at det er slike politiske og kulturelle årsaker som har ført til den biologiske trusselen. Det argumenteres med at en fremmed ideologi som for eksempel marxisme har ført til denne korrupsjonen som tvinger samfunnet til å hjelpe alle, selv de som ikke burde eller kan hjelpes i henhold til denne ideologien. I Olavstanken er det den katolske kirken som får skylden for denne korrumperte innflytelsen. Mehle forklarer at Olav ut i fra sine "rasemessige instinkter må ha funnet denne læren lite tilfredsstillende"¹³⁶. Disse instinktene skal være en slags intuitiv oppfatning av rett og galt som sitter så sterkt i Olav at den presedens over den kristne loven. Det er intet mindre enn en slags primitiv forståelse for eugenikk Olav føler i sine instinkter impliserer Mehle. Han trekker samtidens pseudovitenskaplige rasehygiene og eugenikk lære tilbake til vikingtiden, som en slags intuitiv protovitenskaplig forståelse av en naturlov. Mehle nevner ikke at det også fantes andre for eksempel økonomiske årsaker til at barn ble satt ut i skogen. I Finnboga-sagaen fortelles at det barn som settes ut skal ha en fleskebit i munnen og legges mellom to steiner med en helle over slik at det kanskje kunne overleve til noen fant det.¹³⁷ Det er trolig at Mehles ideer om dette perfekte samfunnet er en form for sosialdarwinisme som Hitler også beskriver i *Mein Kampf*, trolig inspirert av Darwins lære om artenes opprinnelse. Læren forteller at de sterke overlever og forplanter seg, mens de svake dør. Hitler mente at "tidens falske humanisme" og "løgnaktige sentimentale bourgeois-patriotiske tøv" hadde satt "loven" ut av spill ved å holde liv i "ynkelige vesener", i stedet for å følge spartanernes kloke politikk med å anvende de svake som ulvematt¹³⁸. Derfor måtte den gode biologien kan forsøkes oppnådd gjennom politiske eugenikk- og eutanasi programmer for å skape det som ofte kalles et sorteringssamfunn. På denne måten rettfærdiggjorde man kyniske drap av mentalt syke og utviklingshemmede ikke bare som for samfunnets beste, men også som en barmhjertighetshandling. Argumentet var at disse livene ikke er verdt å leve, slik som vi så

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Bjørn Westlie, *Drømmen om det perfekte mennesket : fra arvehygiene til genhygiene* (Oslo: Gyldendal, 1995), 31.

¹³⁸ Ofstad, "Vår forakt for svakhet," 37-40.

Mehle argumentere. Det er påfallende at Hitlers avlivningsprosjekt kalt T4 som utførte ”barmhjertighetsdrap” eller eutanasi på ”uhelbredelige” pasienter, som begynte først på barn, deretter på voksne. Programmet for eutanasi utryddet ikke bare de med psykiske lidelser, men også epileptikere, døvstumme, pasienter med multippel sklerose, syke eldre og pasienter med motoriske problemer¹³⁹. Forgjengeren til disse rene massedrapsprogrammene var tvangssterilisering av mennesker med uønsket rase eller sykdom i form av ”feil” arvebiologiskmateriale. I perioden 1910 til 1935 ble det vedtatt lover som gjorde det mulig å sterilisere enkeltindivider i de fleste industrialiserte land. Argumentasjonen bak disse lovene gikk på at man ville utrydde arvelige sykdommer som åndssvakhet, særlig manglende sjelsevner, sinnssykdom og de med betydelige legemlig mangler. Noen ganger ble tilstander som manisk depresjon, alkoholisme og kriminalitet inkludert i listen over disse arvelige tilstandene som skulle tilsi at sterilisering var nødvendig. Det har også alltid vært et rasistisk element i dette. I Norge la omstreiferkomiteen frem sin innstilling i 1932 som ville de ”lavtstående og mindreverdige individer” til livs. Taterne ble sidestilt med indianere, meksikanere og negre i intelligens og var i henhold til komiteen derfor aktuelle for sterilisering. Trolig er flere hundre tater blitt tvangssterilisert i perioden før og etter 1945 i Norge¹⁴⁰. Det er likevel ikke slik at disse tankene om eugenikk eksklusivt tilhørte nasjonalsosialister og fascister. I 1910 uttalte den daværende innenriksminister Winston Churchill noe som senere ble ansett som så kontroversielt at ikke det ble offentligjort før 1992¹⁴¹:

”Den unaturlige og raskt økende vekst i de åndssvake og sinnssyke klasser kombinert med tilbakegangen av de driftige, energiske og ledende mennesketyper, representerer en nasjonal og rasemessig fare som ikke bør undervurderes”¹⁴².

Stortingsrepresentanten Erling Bjørnson fra Bondepartiet uttalte i 1934 at ”det blir imperativt nødvendig for et folk i den henseende å drive folkebruk som man nu driver gårdsbruk, dersom man vil trygge folket en lykkelig fremtid...Der er ingen som gårdbrukerne der daglig kan iakta den uhyre fordel som en gjennomført rasehygiene har for gårdsdriften og dermed for det hele land”¹⁴³. Bjørnson fremmet en tvangssteriliseringslov i 1934 hvor bare en stortingsrepresentant, Erling Bonde fra samfundspartiet stemte i mot. Det bør sies at Bjørnson

¹³⁹ Westlie, *Drømmen om det perfekte mennesket : fra arvehygiene til genhygiene*, 70-71.

¹⁴⁰ Ibid., 57-62.

¹⁴¹ Ibid., 47.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid., 57.

senere ble et aktivt medlem i NS¹⁴⁴. Om ikke avstemmingen i stortinget skulle være fortellende nok i seg selv, så er det flere artikler i den venstreorienterte avisen *Arbeiderbladet* av blant annet Martin Tranmæl og professor Johan Scharffenberg som argumenterer for en slik lov, selv om de har litt strengere krav til bevis om arvelighet enn de på politikkenes høyreside¹⁴⁵. Selv om det er forskjellige graderinger til stede er det akkurat det samme tankegodset.

Når man skriver om et slikt forferdelig tema er det nødvendig å si noe om etikken rundt dette. De fleste av oss forstår at disse uhyrlighetene aldri må gjentas, men det er merkelig å se lignende argumenter dukke opp i samfunnsdebatten i dagens Norge. Utilitaristene argumenterer under et dekke av hva som fremstilles som et uskyldig ønske om å skape mest mulig lykke eller hindre lidelse som gjør at man igjen hører mennesker argumentere for et sorteringssamfunn¹⁴⁶. Argumentet er at bare velvære eller nytte, og ikke mennesket har iboende verdi. Ved opphevelsen av menneskeverdet forsvinner også tanken om menneskerettigheter, autonomi og rettferdighet har en egenverdi. Det er en tanke om at mennesker ikke har andre plikter ovenfor hverandre utover maksimering av velvære. En viktig del av fundamentet for tanken om menneskeverdet er humanistformuleringen av Kants kategoriske imperativ sier at man ikke skal behandle mennesker bare som et middel, men som et mål i seg selv. Det er denne forestillingen som i praksis er vårt viktigste vern mot brutalitet. Det ”upartiske” ståstedet som skal maksimere lykke eller minimere lidelse fører til opphevelsen av menneskeverdet som en moralsk verdi innebærer en dramatisk svekkelse av omsorg for de svakeste i samfunnet – fostre, spedbarn, funksjonshemmede og syke.¹⁴⁷ Brutaliteten som begynte i tvangssterilisering og endte i holocaust burde ha skapt et visst vern mot slike tanker. Til tross for at rasevitenskaper og eugenikk programmer for lengst er avfeiet som pseudovitenskap, dukker den samme retorikken opp igjen gjennom utilitaristenes moralske formaninger. Retorikken er den samme som Mehles: det er lykken som skal rettferdiggjøre avskaffelsen av menneskeverdet og den medfølgende brutaliteten.

¹⁴⁴ Dahl og Hagen, *Norsk krigsleksikon 1940-45*, 43.

¹⁴⁵ Westlie, *Drømmen om det perfekte mennesket : fra arvehygiene til genhygiene*, 58.

¹⁴⁶ Aksel Braanen Sterri to, 2014, <https://akselsterri.no/2014/12/07/et-forsvar-for-sorteringssamfunnet/>.

¹⁴⁷ Nils August Andresen, "Singer, fiksjonen og menneskeverdet," <https://www.minervanett.no/singer-fiksjonen-og-menneskeverdet/>.

4.4 Det marxistiske masse mennesket.

Da stiklestaddeltagerne marsjerte i Trondheim i 1934, forteller Mehle at de ble de møtt av ”marxistmasser fra Rød Front”¹⁴⁸. Han velger å trekke frem et eksempel på en slik marxist som gjorde spesielt inntrykk og som han beskriver på denne måten:

En halvgammel mann ved fortauskanten som plutselig fikk et avsindig raserianfall, og med oppadvendte øyne ble med i det marxistiske brølet. Synet av dette fredsommelige mennesket som kanskje hadde lest om nazismen i dagens morgenavis, eller på annen måte var brakt ut av likevekt og vaneliv, lokket ikke bare små smil frem, men kalte også på medynken. I et glimt så man masse menneskets tragedie. Kan det tenkes noe så latterlig og så hjelpeløst som en avsindig brølende halvgammel mann?¹⁴⁹

Her ser vi igjen det tidligere omtalte hysteriet, her beskrives det, i stedet for å bli eksplisitt uttalt. De oppadvendte øynene som indikerer at denne mannen har et slags anfall som et resultat at han er brakt ut av likevekt og vaneliv, som er uttrykkene Mehle bruker, og det av noe så trivielt som å lese en avis. Det er et viktig poeng at dette mennesket lar seg opprøre lett. Han utviser her det som ofte blir sett på som kvinnelig adferd, hvis man er konstitusjonelt svak har man en større tendens til å underordne seg sine indre funksjoner¹⁵⁰. Å vise disse følelsene står dessuten i kontrast til maskuline dyder som selvkontroll¹⁵¹ og rasjonalitet. Hans raseri reduseres til noe latterlig og hjelpeløst, disse egenskapene kan ikke knyttes til raseri uten at man anser raseriet og dermed trusselen som harmløs og ufarlig. Når Mehle forteller at det vekker medynk, inntar han rollen som den maskuline og mektige mannen som syns synd på alle som ikke tilhører denne kategorien, kvinner, barn og spesielt ynkelige menn, umandige menn. Det er kanskje fordi han er mann at han også blir fremstilt som latterlig, fordi dette er en type oppførsel som kan forventes av kvinner og vekker da kanskje bare medynk, men siden han er en mann som oppfører seg som en kvinne fremstår han også latterlig i henhold til Mehle. Dette åpenbart at dette eksempelet står som et eksempel på en mer generell regel om hvordan Mehle oppfatter sine motstandere, marxistene. De er lettlurte, maktesløse, latterlige og hjelpeløse. Den eneste formen for makt de har er at de er tallmessig overlegne, de er en masse som historisk sett alltid har kjempet en gjentakende kamp mot en elite som Mehle tenker seg selv og St. Olav som del av. Det

¹⁴⁸ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 133.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Johannisson og Lyngar, *Det mørke kontinentet : kvinner, sykkelighet og kulturen rundt århundreskiftet*, 32.

¹⁵¹ George L. Mosse, *The image of man : the creation of modern masculinity*, Studies in the history of sexuality (New York: Oxford University Press, 1996), 4.

ironiske er at det ligger en slags klassekampstanke bak dette, en klassekamp som merkelig ikke blir avgjort av hvem som vinner slaget, men vinnes moralsk av den beseirede eliten. Mehle argumenterer at de vinner ved martyrdøden, ved sin overbevisningskraft, på samme måte som Jesus og St. Olav ble historiske og evige ved sitt offer.

4.5 Ariske fantasier

Det er vanlig å se P.A. Munch og de fremste i hans generasjon som representanter for en ny holdning til vitenskapene. For Munch handlet det om en profesjonalisering av historiefaget med strengere krav til vitenskapelig metode, og en dreining mot en interesse for nasjon og folk.¹⁵² P.A. Munch skrev i sin lærebok *Norges, Sveriges og Danmarks historie til skolebruk* i 1838 at Nordmenn utgjorde den opprinnelige og reneste stamme i Norden. Han var ikke alene om denne teorien. De fantes også i tidsskriftet *Samlinger til det norske folks historie* og Keysers skrift *Om nordmændenes herkomst og slektskap* fra 1839.¹⁵³ For Nasjonalsosialistene og Mehle er dette med ”den rene rase” et hovedpoeng. De er biologiske determinister og alle av forskjellig rase, stand og ætt har forskjellige roller som de må rette seg etter. Å gjøre opprør mot denne naturlige ordenen er å gjøre opprør mot naturen selv, det er unaturlig. Her tilbyr Mehle ved flere anledninger historiske ”bevis” for at slik har det vært siden vikingtiden, ved å blant annet fortelle at mennesker som ble tatt som krigsbytte eller gisler ”av selv det fornemste fremmede byrd ikke gav likerett med nordisk ætt”¹⁵⁴. Dette er et merkverdig utsagn og form for bevis. Man kan spørre seg hvorfor skikker i vikingtiden skulle være noe slags bevis for at noe som helst er rett eller galt. Når det kommer til Mehles logikk er dette ikke så vanskelig å forklare. Det er eldgamle rasebetingede intuisjoner som ”aner” rasevitenskapens erkjennelser intuitivt. Det er dette Mehle påstår at er årsaken til at vikingene har denne anakronistiske kunnskapen. Det som er merkeligere er kanskje påstanden om at mennesker som ble gjort til trelle fordi de ble sett på som krigsbytte skulle bli gitt rettigheter. Det ligger i kjernen av det å være trelle, slave eller krigsbytte, at man ikke har slike rettigheter. Det er ikke rasebetinget, men kommer av deres status som ”fiender” eller ”krigsfanger”.

¹⁵² Sverre Bagge, John Peter Collett, og Audun Kjus, *P.A. Munch : historiker og nasjonsbygger* (Oslo: Dreyers forl., 2012), 33.

¹⁵³ *Ibid.*, 15.

¹⁵⁴ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 14.

Mehle møter en lignende problematikk når han påpeker likheten mellom Indra, Zevs og Tor. Han beskriver det som om vi ”gjenfinder nordmennenes heimlige Tor også under navnet Indra”, men også ”mest foretlet finner man ham hos hellernene der han som Zeus løfter sin tordenkile”¹⁵⁵. Hvis man skulle støtte seg på når disse fortellingene er nedtegnet, burde man logisk sett trodd at det var Indra som inspirerte Zevs som videre ble forvandlet til Tor. Mehle har vært meget opptatt av å argumentere for at de rene norske historiske ideene må beskyttes fra ytre korrupperende innvirkning og implementeres og videreføres i samtiden. Han må beskytte historiske nordmenn fra slik fremmed innflytelse. Det ville vært en katastrofe hvis det viste seg at det opprinnelige norske ikke var opprinnelig norsk. Mehle avfeier dette ganske enkelt med frasen ”Men det var, så vidt forskningen kan si oss det, fra Norden han stammet, og her hørte han i egentligste forstand mest heime”¹⁵⁶. Han innleder denne tankerekken et par sider tidligere hvor han forteller at det er P. A. Munchs historiske klarsyn som har sett sammenhengen mellom de ariske tekstene som stammer fra India, Persia, Hellas, Roma, og dette er en rimelig følge av at folket selv er opprullet av en og samme rot. Han hopper rett til konklusjonen fra disse premissene. Han forsøker å gi tanken ytterligere troverdighet med dette argumentet:

Vi må tenke oss at de nordiske erobrerne og kulturbærere er gått under i det veldige indiske folkehavet der de i virkeligheten bare var en dråpe. Kanskje er kastesystemet en levning av et siste fortvilet forsøk på å isolere seg rasemessig.¹⁵⁷

I samsvar med forskning han ikke spesifiserer og sine egne spekulasjoner forteller han at nordmenn har skapt de indiske guddommene og kastesystemet. Dermed trekker han den drastiske konklusjonen at Indra er norsk og de rasebevisste nordmenn blir sporløst blir slukt opp av et folkehav og forsvinner som en slags antropomorfer Atlantis-legende. Dette er ren fantasi fra Mehle, men det fantes endel forskning rundt dette ariske brorskapet mellom India og Europa, spesielt innen lingvistikken, men også antropologi, filologi¹⁵⁸. Opprinnelig var språkteoriene basert bibelsk lære om Noas tre sønner som hadde bosatt seg i forskjellige verdensdeler som skulle forklare de forskjellige språkene. Etterhvert som slike forklaringen mistet prestisje ble de finpusset og byttet ut med sekulære navn som Indo-europisk, som senere ble til arisk, men endret tilbake til indo-europeisk igjen etter andre verdenskrig.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Ibid., 87.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid., 86.

¹⁵⁸ Arvidsson, *Aryan Idols*, 46.

¹⁵⁹ Ibid., 17-22.

Teorien om at det eksisterte en indo-europeisk rase har alltid vært knyttet til lingvistiske observasjoner¹⁶⁰. Når man på 1930-40 tallet innførte ordet rase i forskningen gikk debatten fra å være en humanistisk og historisk diskurs til å bli en pseudo-vitenskapelig og pseudoreligiøs mytologi¹⁶¹. Disse faktorene sammen med Mehles behov for å beskytte det norske forklarer hvordan han kunne få seg til å tenke i banene av en Norsk invasjon av India.

5. Konklusjon

Mehles tro på biologisk determinisme, troen på at vår biologi bestemmer hvem vi er, styrer masse valg av språk og retorikk i *Olavstanken*. Biologi er ikke bare rase, men også kjønn, hos Mehle er det til og med samfunnsmessigtilhørighet. Om man er fattig eller rik, aristokratisk eller trel, NSer eller kommunist er i grunn avgjort av ens biologi til en viss grad. På denne måten er *Olavstanken* et tydelig innspill på arv-siden av den evige debatten om mennesket er determinert av arv eller miljø. Likevel er ikke kjønnsroller bare knyttet til kjønn, det er fullt mulig for menn å ha kvinnelige egenskaper. Det er helt klart det maskuline som er idealet, og bare maskuline menn er "ekte" menn. Feminine menn skapte frykt for de som var del av det heteronormative samfunnet, spesielt hvis de også på andre måter befant seg utenfor det vanlige samfunnet. Slike utenforstående kunne være jøder, sigøynere, kriminelle, alkoholikere og seksuelle avvikere som allerede stod utenfor hva som vanligvis ble akseptert i samfunnet, hvis de i tillegg tilsynelatende hadde krysset en kjønnsbarriere ble de spesielt skremmende¹⁶². Det er dokumentert mange forsøk på å fremstille f.eks. jøder som feminiserte menn blant annet i den populære boken *Sex and Character* av Otto Weiniger fra 1903 som ble en av de viktigste kildene til denne type tankegang. Det fysiske ytre var en viktig del av hva som definerte den feminine mannen og jøder ble ofte fremstilt i kvinneklær og som overdrevent jålete og feminine i sin stil. Bildet av den feminine mannen var akkompagnert av motsetningen til maskuline dyder, de ble fremstilt som feige, passive, myke, redde, æresløse, fantasiløse og drevet av sine lyster, noen ganger spesielt drevet av lysten for unge blonde kvinner som gjorde dem til en trussel. Homoseksuelle ble tillagt mye av den samme

¹⁶⁰ Ibid., 41.

¹⁶¹ Fure og Emberland, *Jakten på Germania : fra nordensvermeri til SS-arkeologi*, 20.

¹⁶² Mosse, *The image of man : the creation of modern masculinity*, 57-58.

karakteristikken¹⁶³. Det sentrale begrepet som dukker opp og dekker mye av denne typen oppførsel er hysteriet. Hysteriet er så fleksibelt at det ble også brukt til å karakterisere fargede mennesker. De ble fremstilt som fysisk sterke, men manglet de selvkontroll og utgjorde dermed en trussel mot hvite kvinner. Denne hysteriske oppførselen ble spesielt manifestert av deres kjærlighet for vill bevegelse i form av dans, ofte symbolisert gjennom hva tyske politikere på høyresiden kalte ”negermusikk”¹⁶⁴. Det er altså ufleksible biologiske kjønnsroller med en tilhørende kjønnsnormativitet som ikke bare er knyttet til kjønn men til og rase, stand og politisk overbevisning. I den norske vikingtiden og sagalitteratur finner Mehle en maskulinitet han kan tilpasse sin ideologi. I de tilfellene det ikke helt passer med hans idealer, ender han med å tvinge sine idealer ned over disse figurene for å skape sine egne myter. På denne måten bruker han disse personene reelle og fiktive fra Norges historie for å ikke bare gi sin ideologi troverdighet, men disse figurene bidrar også med noe maskulint til ideologien. Disse sterke, mektige, rettferdige kongene er ment å overføre noe av sin styrke, kraft og rettferdighet over på ideologien. Mange av ordene som brukes i retorikken handler om mannens autoritet. Med litt bruk av moderne verktøy innen digital humaniora, i dette tilfellet NB-Ngram utviklet av nasjonalbiblioteket, kan man se hvilke ord som er knyttet til andre i hele tekstkorpuset til nasjonalbiblioteket, gjennom det som kalles ordgalakser. Et kjapt søk på autoritet viser nettopp at det er knyttet til andre ord som handlekraft, styrke, tyngde, troverdighet, prestisje, respekt og myndighet, slike ord som Mehle ofte bruker (Appendix B). Det er dette ønsket om en autoritær stat og leder driver språket og retorikken. Det er også rollen Mehle tar på seg, rollen av en samfunnsdebattant, en retoriker. Quintillian sier at en reotriker en en vir bonus. Det latinske begrepet vir bonus betyr god mann, vir er en voksen mann somregel i betydningen soldat eller ektemann. Termen er ment for å påpeke en posisjon av autoritet og med ansvar som medfølger rollen som soldat eller familiefar. Ektemannen styrer og beskytter familien, slik soldaten beskytter og tar ansvar for sikkerheten til staten. Bonus betyr god, som i god moral eller et vakkert maleri, men det kan også bety troverdig og pålitelig når man snakker om ”gode” folk¹⁶⁵. Mehle ser nok seg selv som en slik vir bonus, og ser sin rolle som enda større enn soldaten eller faren, fordi han tar også ansvar for historien. Det ligger mer enn bare maskulinitet til grunn, det er også et sosialt aspekt, en samfunnsposisjon av autoritet som medfølger denne maskuline rollen. Det er en blanding av

¹⁶³ Ibid., 68-70.

¹⁶⁴ Ibid., 66.

¹⁶⁵ Erik Gunderson, *Staging masculinity: the rhetoric of performance in the Roman world*, *The body, in theory* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000), 7.

språk, retorikk, identitet og ideologi som driver dette bildet som Mehle bruker på figurene sine. Det stemmer helt ned til hans egne beskrivelser av seg selv og sin egen rolle som forfatter og beskytter av historien.

5.1 Stiklestad og nasjonalisme etter NS.

I boken *Jakten på det norske* sies det at norsk sammenheng var også eliten relativt sett bredere og mindre elitær enn i mange andre land i Europa, og at elitens ideer var nødt til å ha bred appell til det norske folket for å få gjennomslag. Dessuten var den nasjonsbyggende eliten ikke en enhetlig gruppe, men bestående av forskjellige fløyer og fraksjoner med forskjellige interesser, det betyr imidlertid ikke at vi må gi opp dette eliteperspektivet, man at det kanskje kan bli litt grovkornet når man virkelig går inn og studerer hva som har skjedd.¹⁶⁶ Boken påpeker 14 ulike nasjonsbyggeprosjekter av variende art, hvor NS er et av dem. NS prosjektet fremstår som et av de prosjektene som fremstår som delvis mislykket i det at det norske folket blankt avviste NS symboler og ideologi etter krigen. NS prosjekt gikk mye ut på å kuppe nasjonalromantikens motivkrets. NS prøvde bl.a. å overta 17. Mai feiringen ved å påstå at partiet ble stiftet på 17. Mai 1933, men som i virkeligheten ble stiftet et par dager tidligere. 17. Mai ble som et symbol virkelig samlende først etter krigen, kanskje bl.a. fordi mange nordmenn hadde inntrykk av at det norske flagget var forbudt under NS regimet, noe det ikke var. Den nye 17 mai feiringen ble preget av demokratiske prinsipper og det var et totalt fravær av norrønne symboler og monumenter. På denne måten kan man også si at NS prosjektet delvis lyktes i klare å kuppe noen norske symboler slik som solkorset, hilsenen ”Heil og sæl” og Hirden som etter krigen entydig ble assosiert med NS og Quisling¹⁶⁷.

I NS litteraturen blir det tidligere nevnte solkorset ofte referert til som Olavskorset¹⁶⁸. Feiringene av Olsok på Stiklestad og boken *Olavstanken* skriver seg også inn i dette forsøket på vinne St. Olav symbolikken over til sin sak. NS angrep på denne tradisjonen forgikk på tre fronter. Feiringen av Olsok var et forsøk på å skape en levende tradisjon å formidle et slags levde minne om St. Olav som stod i henhold til NS ideologiske program var en måte de

¹⁶⁶ Sørensen et al., *Jakten på det norske : perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, 13, 18-19.

¹⁶⁷ Ibid., 43-45.

¹⁶⁸ Dahl og Hagen, *Norsk krigsleksikon 1940-45*, 390.

prøvde å vinne tradisjonen, man skaper et rituale som blir gjentatt. Mer varige monumentale tegn i landskapet ble markert ved reisingen av den 9 meter høye bautaen som var et NS monument til ære for St. Olav. Et forsøk på å forevige sammenhengen mellom NS og Stiklestad og St. Olav gjennom et fysisk monument i stein. Dette forsterkes også i *Olavstanken* hvor Mehle forteller at de som faller i kampen for sitt land får navnet sitt hugget i granitt på Stiklestad, nær St. Olavs store navn¹⁶⁹. På denne måten skaper man noe som virker mer permanent, monumentet står der også alle de dagene ritualet ikke blir utført, det befester og okkuperer det rituelle rommet. Olavstanken må da sees på som et forsøk på å være den historiske autoriteten som skal være ideologisk og historisk rettferdiggjøring av disse feiringene av Olsok på Stiklestad som var et åpenbart forsøk på å starte en tradisjon. Årsakene til at dette NS ikke lyktes i å overta St. Olav og symbolikken rundt ham er mange. Et viktig element er selvfølgelig NS upopularitet, det forklarer hvorfor de ikke klarte å vinne St. Olav symbolikken, men det forklarer ikke hvorfor han ikke ble svertet på samme måte som solkorset som nå bare er forbundet med NS bruk av det. Solkorset var ikke på samme måte innarbeidet i norsk symbolikk og historie som St. Olav. Det ble utdelt over tusen St. Olavsmedaljer i årene etter krigen, som belønning for innsats under krigen¹⁷⁰. Det kan være interessant også å merke seg at alle disse symbolene fortsetter å leve i rødt og gult, som var fargene NS brukte i sine symboler. Det er først og fremst der det ikke allerede fantes noen etablerte sammenhenger mellom symbolikk og nasjon at NS lyktes å etablere en egen NS symbolikk som ble ensbetydende med NS symbolikk etter krigen. På den måten kan man si at nasjonalromantikken og den statsbyggende historieskrivingen som kanskje gav en slags grobunn og inspirasjon til Nasjonal Sosialistene også skapte et slags vern mot deres ønske om å overta den allerede etablerte symbolbruken. Det er dermed ikke slik at man entydig kan si at nasjonalisme i alle former nødvendigvis er galt, det er kanskje nødvendig å ha en viss symbolikk og fellesskapsfølelse i form av en delt historie for å kunne skape et forestilt fellesskap som Benedict Anderson kaller nasjonen¹⁷¹. De fleste mennesker i en nasjon vil aldri møte hverandre, enten fordi de er adskilt av avstand eller tid. Det historiske elementet er en viktig del av forståelsen av nasjonen, og de fleste nasjoner gjør krav på å være veldig gamle, en felles historie er noe av det som binder nasjonens medlemmer sammen. Selv om

¹⁶⁹ Mehle, Eggen, og Vik, *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*, 40.

¹⁷⁰ Det Norske Kongehus, "Tildelinger av ordner og medaljer," Kongehuset, <http://www.kongehuset.no/tildelinger.html?tid=28028&sek=27995&q=&type=&aarstall=1945>.

¹⁷¹ Anderson og Andersen, *Forestilte fellesskap : refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*, 19.

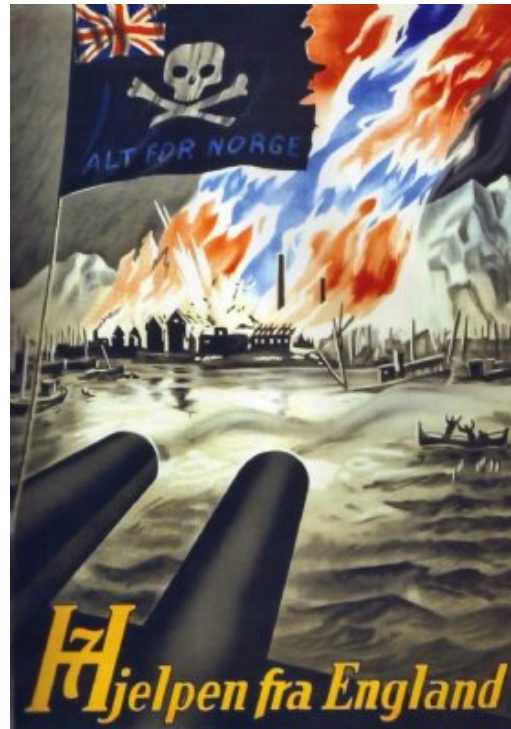
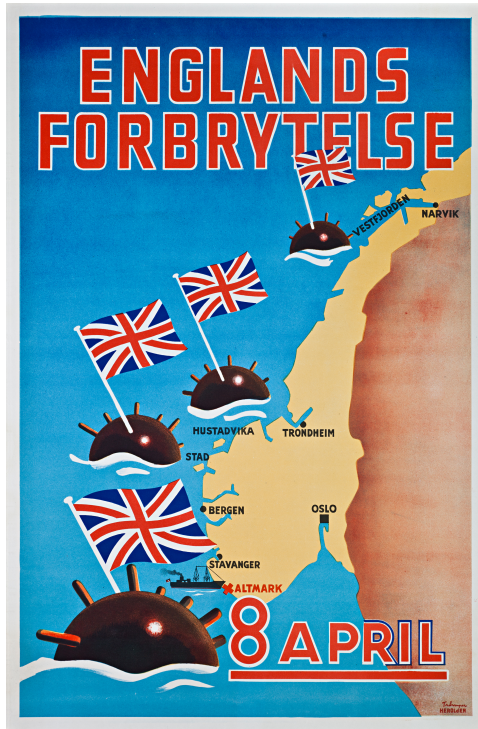
dette felleskapet er forestilt betyr ikke det at det er fiktivt eller uvirkelig. Mennesker tenker, føler og handler ut i fra denne forestillingen. Dermed blir nasjonene kulturelle, sosiale og politiske realiteter¹⁷². Mennesker er villige til å både drepe og dø for nasjonen, men det kan også bety at man ønsker å fremstå som gode ambassadører for en fredselskende nasjon, drive med veldedighetsarbeid eller andre positive aktiviteter på vegne av nasjonen. Det er fullt mulig å være stolt over å være norsk, uten nødvendigvis at dette må føre til at man ser ned på andre kulturer. Man kan anerkjenne sine egne nasjonale symboler og sin nasjonshistorie, samtidig som man også synes andre lands historie er spennende. Det er ikke nasjonalismen i seg selv som er ødeleggende, men innholdet man fyller dette forestilte felleskapet med. Å se på nasjonalismen som noe ødeleggende er å tenke på nasjonalisme som en ideologi, noe som slettes ikke er nødvendig, det er kanskje mer produktivt å se på nasjonalisme som et begrep som ligner slektskap eller religion¹⁷³. Det er klart at når det brukes begreper som ideologi, kan det være vanskelig å skille mellom hva som er ideologi og ikke-ideologi. Det jeg mener i denne sammenhengen er at nasjonalisme som ideologi er politisk, og dermed innebærer et ideale om hvordan man skal styre samfunnet. Nasjonalisme som slektskap eller religion betyr at man har et felles sett med symboler og tradisjoner, verdiene derimot, som vi også ofte tenker som del av hva som skal være norsk er nok mer omstridt. Det betyr ikke at det ikke eksisterer noen form nasjonalidentitet som er basert på verdier, men ofte vil disse verdiene være i form av relativt ubestemmelige begreper som frihet, trygghet og rettferdighet. Dette er nettopp det som er årsaken til politiske eller ideologiske konflikter, det er en umulig tanke å forestille seg politikere som er i mot frihet og rettferdighet. Det er igjen innholdet i disse begrepene som er opphavet til konflikten, ikke begrepene i seg selv. Disse begrepene fyller vi selv med verdi og måtene vi velger å gjøre det er nok mer varierte enn vi ofte forestiller oss. Vi bruker bilder, lignelser, eksempler og retorikk for å danne oss forestillinger om vår egen verden. Det er derfor det er så viktig at vi ikke bare spør hva innholdet i slike forestillinger er, men også hvordan de skapes.

¹⁷² Anne Eriksen og Torunn Selberg, *Tradisjon og fortelling : en innføring i folkloristikk* (Oslo: Pax, 2006), 120.

¹⁷³ Anderson og Andersen, *Forestilte fellesskap : refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*.

6. Appendix A

Motstandsbevegelsens operasjoner i Norge fra baser i England og Englands militære operasjoner ble ofte fremstilt som angrep på Norge i NS propagandaen.

Litteraturliste

- Anderson, Benedict, og Espen Andersen. *Forestilte fellesskap : refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Imagined communities reflections on the origin and spread of nationalism. Oslo: Spartacus, 1996.
- Andresen, Nils August. "Singer, fiksjonen og menneskeverdet."
<https://www.minervanett.no/singer-fiksjonen-og-menneskeverdet/>.
- Aristoteles, og Tormod Eide. *Retorikk*. Oslo: Vidarforl., 2006.
- Arvidsson, Stefan. *Aryan Idols*. Chicago: The university of Chicago Press, 2006.
- Bagge, Sverre, John Peter Collett, og Audun Kjus. *P.A. Munch : historiker og nasjonsbygger*. Oslo: Dreyers forl., 2012.
- Barthes, Roland, og Einar Eggen. *Mytologier*. Mythologies. Vol. 306, Oslo: Gyldendal, 1975.
- Baudrillard, Jean. *Simulacra and simulation*. Simulacres et simulation. Ann Arbor, Mich: University of Michigan Press, 1994.
- Bergh, Birger, og Kurt Johannesson. *Romersk retorik : till Herennius*. Borås: SIFU, 1994.
- Boym, Svetlana. *The future of nostalgia*. New York: Basic Books, 2001.
- Dahl, Hans Fredrik, og Eirin Hagen. *Norsk krigsleksikon 1940-45*. [Oslo]: Cappelen, 1995.
- De Grazia, Victoria, og Ellen Furlough. *The Sex of things*. 1996.
- Eriksen, Anne, og Torunn Selberg. *Tradisjon og fortelling : en innføring i folkloristikk*. Oslo: Pax, 2006.
- Fure, Jorunn Sem, og Terje Emberland. *Jakten på Germania : fra nordensvermeri til SS-arkeologi*. Oslo: Humanist, 2009.
- Gaines, Jane, og Charlotte Herzog. *Fabrications : costume and the female body*. AFI film readers. New York: Routledge, 1990.
- Gunderson, Erik. *Staging masculinity : the rhetoric of performance in the Roman world*. The body, in theory. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.
- Horkheimer, Max, Lars Petter Storm Torjussen, og Theodor W. Adorno. *Opplysningens dialektikk : filosofiske fragmenter*. Dialektik der Aufklärung. Oslo: Spartacus, 2011.
- Howells, Richard, og Joaquim Negreiros. *Visual culture*. 2nd ed. utg. Cambridge: Polity, 2012.
- Johannisson, Karin. *Nostalgia : en känslas historia*. Bonnier essä. Stockholm: Bonnier, 2001.
- Johannisson, Karin, og Mona Lyngar. *Det mørke kontinentet : kvinner, sykkelighet og kulturen rundt århundreskiftet*. Den mørka kontinenten. Oslo: Aventura, 1996.
- Kennedy, George A. *Classical rhetoric and its Christian and secular tradition from ancient to modern times*. 2nd ed., rev. and enlarged. utg. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999.
- Kjeldsen, Jens. *Retorikk i vår tid : en innføring i moderne retorisk teori*. Foreløpig utg. utg. Oslo: Spartacus, 2004.

- Kongehuset, Det Norske. "Tildelinger av ordner og medaljer." Kongehuset, <http://www.kongehuset.no/tildelinger.html?tid=28028&sek=27995&q=&type=&aarstall=1945>.
- Kortner, Olaf, Preben Munthe, og Egil Tvetervås. *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon*. Oslo: Kunnskapsforl., 1980.
- Koselleck, Reinhart. *Futures past : on the semantics of historical time*. Vergangene Zukunft. New York: Columbia University Press, 2004.
- Lowenthal, David. *The past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Lyons, John D. *Exemplum : the rhetoric of example in early modern France and Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1989.
- Mehle, Eyvind, Torbjørn Eggen, og Torleif Vik. *Olavstanken fra Stiklestad til Stiklestad*. Oslo: Centralforl., 1944.
- Morten, Øystein. *Jakten på Olav den hellige*. Oslo: Spartacus, 2014.
- Morten S. Hopperstad, Dennis Ravndal, Jarle Grivi Brenna, Eva-Therese Grøttum. "Professor: - Breivik er en over gjennomsnittet kompetent terrorist." Article, VG (2012). <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorangrepet-22-juli-rettssaken/professor-breivik-er-en-over-gjennomsnittet-kompetent-terrorist/a/10053976/>.
- . "Seniorforsker: Breivik er en fascist." VG (2012). <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorangrepet-22-juli-rettssaken/seniorforsker-breivik-er-en-fascist/a/10053959/>.
- Mosse, George L. *The image of man : the creation of modern masculinity*. Studies in the history of sexuality. New York: Oxford University Press, 1996.
- Nietzsche, Friedrich. "On Truth and Lie in an Extra-Moral Sense." (1873). http://oregonstate.edu/instruct/phl201/modules/Philosophers/Nietzsche/Truth_and_Lie_in_an_Extra-Moral_Sense.htm.
- Ofstad, Harald. "Vår forakt for svakhet." *1940-2000* (2001): 514-24.
- Plato, og Terence Irwin. *Gorgias*. Clarendon Plato series. Oxford: Clarendon Press, 1979.
- Rønning, Anne Birgitte, Ellen Krefthing, og Anne Eriksen. *Eksemplets makt : kjønn, representasjon og autoritet fra antikken til i dag*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2012.
- Silverman, Debora L. *Art nouveau in fin-de-siècle France : politics, psychology, and style*. Studies on the history of society and culture. Berkeley, Calif: University of California Press, 1989.
- Sontag, Susan, og Agnete Øye. *Om fotografi*. On photography. Vol. nr 12, Oslo: Pax, 2004.
- Sørensen, Øystein, Ruth Hemstad, forskning Kultur- og tradisjonsformidlende, og tallet Utviklingen av en norsk nasjonal identitet på. *Jakten på det norske : perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. KULT-bøker (13). Vol. 13, Oslo: Ad notam Gyldendal, 1998.
- Sterri, Aksel Braanen. "Et forsvar for sorteringssamfunnet." akselsterri.no, 2014.
- Westlie, Bjørn. *Drømmen om det perfekte mennesket : fra arvehygiene til genhygiene*. Oslo: Gyldendal, 1995.